

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Náboženská edukace dětí 1. stupně Základní školy v Církvi bratrské

**Religious education of first elementary school children in the Church of
Brethren**

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

PhDr. ThDr. Mgr. Noemi Bravená, Th.D., Ph.D.

Autor:

Anna Machová

Praha 2017

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. ThDr. Mgr. Noemi Bravená, Th.D., Ph.D. za odborné vedení, pomoc a rady při zpracování této práce. Dále velice děkuji rodině a všem svým blízkým, kteří mě během studia podporovali.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Náboženská edukace dětí 1. stupně Základní školy v Církvi bratrské“ vypracovala samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Jméno autora

Obsah

Úvod	7
1. Aktuálnost problematiky a vymezení základních pojmů	9
1.1. Aktuálnost problematiky	9
1.2. Vymezení základních pojmů	10
1.1.1. Církev bratrská	10
1.2.2. Církev evangelikálního typu	10
1.2.3. Kongregační model	12
1.2.4. Besídka	12
1.2.5. Slovíčko pro děti	13
2. Církevní dokumenty a náboženská edukace dětí	14
2.1. Církevní dokumenty s celocírkevní závazností	14
2.2.1. Ústava	14
2.2.2. Řád správy	14
2.2.3. Bohoslužebná agenda	16
2.2.4. Lausanský závazek	16
2.2.5. Duch svatý	19
2.2. Církevní dokument Dětského odboru	19
2.2.1. Úvod	20
2.2.2. Úvodní poznámky	20
2.2.3. Věkové skupiny	22
2.2.4. Přílohy:	24
2.2.5. Význam dokumentu	28
3. Další informace o edukaci dětí v Církvi bratrské	29
3.1. Radomír Kalenský	29
3.1.1. Umění výchovou.	30
3.1.2. Růst dětské religiozity	30
3.1.3. Zvěstovat evangelium dětem ?	31
3.1.4. Evangelizace dítěte a manipulace	32
3.2. Ján Liguš	32
3.2.1. Takových je království Boží	33
3.2.2. Katechetika	34
3.3. Noemi Bravená	36
3.3.1. Konverze dítěte	37
3.3.2. Teologická a duchovní kompetence dítěte	37

3.3.3. Kompetence k vyššímu myšlení	39
3.3.4. Náboženský jazyk jako odcizený jazyk a vedení dětí k propojování každodennosti s náboženským světem	39
3.3.5. Interaktivní vzdělávací činnost sboru	40
4. Dětský odbor CB – charakteristika podle dostupných psaných informací	41
4.1.1. Cíle Dětského odboru	41
4.1.2. Členové dětské odboru	41
4.1.3. Výroční zprávy Dětského odboru	42
4.1.4. Webové stránky Dětského odboru	43
4.1.5. Akce a konference	44
5. Charakteristika DO podle uskutečněných rozhovorů s vytipovanými respondenty	51
5.1. Kvalitativní výzkumná sonda	51
5.2. Otázky	51
5.3. Výběr informantů, způsob sběru dat, analýza dat	52
5.4. Charakteristika informantů a jejich role v odborech CB	52
5.5. Vyhodnocení dat	53
5.5.1. Vymezení práce Dětského odboru a jeho další směřování	53
5.5.2. Pojetí vzdělávání DO (didaktické materiály, metodika)	54
5.5.3. Činnost a zkušenosti z práce v DO	56
5.5.4. Vznik materiálu „Náměty pro koncepci vzdělávání dětí ve sboru“	56
5.5.5. Vymezení Odboru pro vzdělávání	56
5.5.6. Činnost a zkušenosti z práce v OPV	57
5.5.7. Zhodnocení přínosu rozhovorů	58
6. Církevní plány (osnovy) a učebnice před rokem 1989	59
6.1. Názory na vzdělávání před existencí církevních plánů	59
6.1.1. Několik pravidel pro besídku dětí	59
6.1.2. Návod ke křesťanské práci	60
6.2. Biblické úvahy pro třídu maličkých a pro žáky 10 - 14 let (1923 – 1930)	61
6.3. Šestiletý plán Nedělních besídek (1952)	62
6.4. Besídka - Příprava pro učitele ve sborech Církve bratrské	64
7. Církevní plány (osnovy) a učebnice po roce 1989	68
7.1. Náboženská edukace dětí	68
7.2. Kritéria pro výběr učiva pro náboženskou edukaci.	68
7.3. Edukační nabídka pro děti 1. stupně základní školy	69
7.3.1. Manuela Jungová	69
7.3.2. Nakladatelství Tim 2,2 – hlavní záměr edukačních materiálů	70
7.3.3. Příklad konkrétních edukačních materiálů používaných v CB	71

8. Edukace dětí v CB – reflexe	78
9. Závěr	79
Seznam použité literatury	80
Seznam příloh	84
Summary	89

Seznam zkratek

CB Církev bratrská

DO Dětský odbor

OPV Odbor pro vzdělávání

ETS Evangelikální teologický seminář

Náměty Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru

CČE Církev českoobrtnská evangelická

ŘKC Římskokatolická církev

SZ Starý zákon

NZ Nový zákon

tj. to je

apod. a podobně

Úvod

Cílem této bakalářské práce z oboru katechetiky je zmapovat téma náboženské edukace dětí prvního stupně Základní školy v Církvi bratrské. Práce je rozdělena do osmi kapitol.

V první kapitole se soustředím na vysvětlení aktuálnosti problematiky a vymezení základních pojmů, které s touto problematikou souvisí.

Druhá kapitola se obsahuje dokumenty, které definují a určují činnost Církve bratrské. V těchto materiálech se zaměřuji zejména na části vztahující se k náboženské edukaci dětí. Jedná se o dokumenty, Vyznání víry, Ústava Církve bratrské, Řád správy, Bohoslužebná agenda a Lausannský závazek. V druhé části této kapitoly se zaměřuji na církevní dokument s nižším stupněm platnosti, vydaný Dětským odborem. Tento materiál je v současnosti jediný, který obsahuje osnovu náboženské výuky dětí v Církvi bratrské.

Dále se v této práci představují odborné a jiné texty, které se vztahují k Církvi bratrské. Jedná se o periodika *Theologia vitae* a *Brána*. Přiblíženy jsou dva články, které se v těchto periodikách objevily a souvisejí s tématem katechetiky v Církvi bratrské. Pro zajímavost uvádím v poznámce pod čarou přehled závěrečných prací studentů Evangelikálního teologického semináře jejichž téma mají společné rysy jako tato práce.

Dětský odbor je orgánem rady CB, který zodpovídá za náboženskou edukaci. Přestavuji činnost odboru nejdříve na základě dostupných psaných materiálů. Ty ovšem, podle mého názoru nepopisují práci odboru dostatečně a proto jsem do páté kapitoly zařadila kvantitativní výzkumnou sondu mezi členy Dětského odboru a Odboru pro vzdělávání.

Z důvodu přehlednosti, v této kapitole zmíním pouze část získaných informací, zbytek jsem umístila do kapitoly sedm. Rozhovory mají charakter svědeckých přímých účastníků a doplňují chybějící materiál. V rámci kvalitativní výzkumné sondy byl uskutečněn rozhovor s předsedou Dětského odboru Pavlem Férem, Martou Skalickou, která je členkou tohoto odboru a dlouhodobě pracuje s dětmi v nedělní besídce a Petrem Rause, předsedou Odboru pro vzdělávání. Byly představeny pouze hlavní zjištění z analyzovaných dat,

Pro získání informací k obsahu šesté kapitoly jsem navštívila archiv Církve bratrské (Soukenická ulice Praha 1), který obsahoval cenné dokumenty a informace o náboženském vzdělávání před rokem 1989. Část materiálů pochází ze soukromé sbírky Zdeňka Holubce,

kteřý se práci s dětmi věnoval a vytvořil i jednu z edukačních osnov kterou v této kapitole představuji. Sbírku Z. Holubce poskytl archivu Tomáš Holubec.

Osmá kapitola představuje edukační materiály se kterými Dětský odbor pracuje od roku 1989. Díky rozhovorům s výše uvedenými respondenty jsem mohla získat ucelenější obraz o současné situaci.

Na závěr shrnuji poznatky o aktuálním stavu náboženské edukace dětí v CB a otvírám otázku dalšímu rozvoji.

Při zpracování této práce jsem použila obsahovou analýzu dostupných psaných materiálů (*Náměty pro koncepci výučování dětí ve sboru, Ústava Církve bratrské, Bohoslužebná agenda CB, Vyznání víry, Duchovní zásady CB*), elektronických zdrojů (webové stránky Dětského odboru) a tří rozhovorů. Rozhovory doplnili ty informace, které nebyly z dostupných dokumentů zřejmé nebo chyběly úplně. V přehledu jednotlivých učebnic a osnov jsem využívala komparaci a v poslední části práce převážně syntézu.

Předložená práce byla zpracována v souladu s požadavky na zpracování bakalářských prací na HTF UK podle Opatření děkanky č. 7/2017 - *Pravidla pro evidenci, odevzdávání a zveřejňování závěrečných prací*. Z důvodu přehlednosti jsou názvy napsány italicou.

1. Aktuálnost problematiky a vymezení základních pojmů

Na začátku práce se chci zaměřit na aktuálnost problematiky a vymezení pěti základních pojmů, které jsou klíčové pro tuto práci a budou v textu následně používány.

1.1. Aktuálnost problematiky

Náboženská výchova a vzdělávání dětí jsou důležitou součástí práce všech církví. V této práci se zaměřuji na jednu z menších církví působících na území České republiky. V této práci jsem se budu snažit zodpovědět otázku, jak daná církev rozumí vzdělávání dětí ve věku, který lze vymezit prvním stupněm základní školy a co nabízí dětem i katechetům v oblasti vzdělávání. Dosud neexistuje žádná vědecká práce, která by se s touto problematikou vyrovnávala.

Práce je aktuální i z toho důvodu, že křesťané různých vyznání používají ve svém vyučování nebo při katechetické práci didaktické materiály (scénáře lekcí) vydávané touto církví. Bylo by proto žádoucí ukázat i tyto materiály v určitém teologickém kontextu.

1.2. Vymezení základních pojmů

V této kapitole vymezím pojmy: Církev bratrská, církev evangelikálního typu, kongregační model, besídka, slovíčko pro děti.

1.1.1. Církev bratrská

Církev bratrská je protestanská, evangelikální církev, která vznikla v roce 1880 jako Svobodná církev reformovaná. Po vzniku Československa se přejmenovala na Jednotu českobratrskou a rozšířila se i na Slovensko a Podkarpadskou Rus. Církev se zaměřovala hlavně na práci se sirotky, mládeží a na službu diakonie.¹ Státní převrat v roce 1948, způsobil že církev byla pod přísným dozorem státu. V roce 1967 přijala své současné jméno Církev bratrská. Během socialismu byl snížen počet sborů, zabavoval se majetek a někteří kazatelé byli posláni do vězení. I přes toto nepříznivé období dokázala církev působit do tzv. Sametové revoluce.² Od devadesátých let roste počet členů této církve. Dnes ji tvoří přibližně

¹ NEŠPOR, Zdeněk R. a Zdeněk VOJTÍŠEK. *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. s.209 ISBN 978-80-246-3315-2.

² NEŠPOR, Zdeněk R. a Zdeněk VOJTÍŠEK. *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN

80 sborů po celé České republice, které jsou na sobě nezávislé. Zavázaly se však k životu z víry, následování, příkladu novozákonní církve a k duchovní jednotě.³

Církev bratrskou řídí „Rada Církve bratrské, jejími hlavními představiteli jsou předseda, místopředseda a tajemník. Vedení církve tvoří odbory, které zastupují jednotlivé služby, které církev vykonává. Jsou to například Odbor mládeže, Dorostová unie, Diakonie a pro tuto práci nejdůležitější Dětský odbor.”⁴

1.2.2. Církev evangelikálního typu

Církev bratrská je církví evangelikální. Podle Nešpora a Vojtíška⁵ se dá charakterizovat devíti důrazy:

- 1) „Velký důraz se klade na úctu k Bibli. Křesťan jí má znát studovat a má být pro něj hlavním zdrojem etiky a křesťanské nauky.”⁶
- 2) “Druhý bodem je víra v to, že nejdůležitějším dějem byla smrt Ježíše Krista na kříži. Tento čin je chápán jako jediná možnost pro smíření s Bohem”⁷
- 3) „Člověk, který přijme možnost smíření má činit pokání z hříchů, obrátit se k Bohu a být pokřtěn. Velmi důležitý je osobní prožitek obrácení.”⁸
- 4) „Evangelikální teologie klade důraz na osobní prožívání víry a bohatý vztah s Bohem. Na základě vztahu s Bohem mají křesťané projevovat lásku i svým bližním. Má také docházet k posvěcení (mravní jednání) a zmocnění (pomoc druhým lidem)”⁹
- 5) „Velmi důležitou činností je pro evangelikány misie, často tento úkol berou na sebe a

978-80-246-3315-2. s.209

³ NEŠPOR, Zdeněk R. a Zdeněk VOJTÍŠEK. *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN

978-80-246-3315-2. s.209

⁴ Ústředí církve a odbory. *Církev bratrská* [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/skupiny>

⁵ NEŠPOR, Zdeněk R. a Zdeněk VOJTÍŠEK. *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN

978-80-246-3315-2. s.27

⁶ NEŠPOR, Zdeněk R. a Zdeněk VOJTÍŠEK. *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN

978-80-246-3315-2. s.27

⁷ NEŠPOR, Zdeněk R. a Zdeněk VOJTÍŠEK. *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN

978-80-246-3315-2.s.27

⁸ NEŠPOR, Zdeněk R. a Zdeněk VOJTÍŠEK. *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN

978-80-246-3315-2.s.27

⁹ srov. Nešpor, Vojtíšek s.27

je považován téměř za samozřejmost.”¹⁰

- 6) „Duch Svatý se projevuje skrze procesy posvěcení a zmocnění. V jednotlivých sborech jsou si členové blízcí a společně se setkávají i mimo bohoslužby (studium Bible)”¹¹
- 7) „Sbory se často stávají centry dobrovolnických aktivit zaměřené nejen na misijní aktivity ale také na vzdělávací a sociální programy.”¹²
- 8) „Dalším typickým znakem evangelické teologie je očekávání blízkého druhého příchodu Ježíše Krista.”¹³
- 9) „Sbory jsou presbyterní (sbory řídí staršovstva složená převážně z laiků) a kongregační (hlavní autoritou je Kristus).”¹⁴

Z této charakteristiky je patrné, že sbory kladou důraz na vzdělávání, na základní zdroj informací, kterým je Bible a na osobní prožitek víry.

1.2.3. Kongregační model

Církev bratrská definuje, že skutečná náboženská svoboda je možná jedině tehdy „pokud církev není závislá na státu a také na církevním vedení. Každý sbor (kongregace) je samostatný a je sám sobě církví. Za svou autoritu považuje jedině Ježíše Krista. Do vedení sborů jsou zapojeni její členové. V Církvi bratrské existuje sice Ústava a Řád ale každý jednotlivý sbor má možnost si některé části upravit podle sebe. To se týká i náboženského vzdělávání dětí.”¹⁵ Z citátu vyplývá, že tato církev přenáší velký díl zodpovědnosti za vzdělávání, ale i za směřování vzdělávání dětí na jednotlivé sbory, tj. členy církve.

1.2.4. Besídka

Výchovný edukační proces v Církvi bratrské probíhá v rámci vymezeného času a

¹⁰ srov. Nešpor, Vojtíšek s.27

¹¹ srov. Nešpor, Vojtíšek s.27

¹² srov. Nešpor, Vojtíšek s.27

¹³ srov. Nešpor, Vojtíšek s.27

¹⁴ srov. Nešpor, Vojtíšek s.27

¹⁵ NEŠPOR, Zdeněk R. a Zdeněk VOJTÍŠEK. *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-3315-2. s.210

prostoru, pro který se dříve používal název „nedělní škola.“ Dnes je však zažitý název besídka. Besídka je program určený pro děti přibližně ve věku od 3 do 12 let¹⁶, přičemž vzhledem ke kongregačnímu ekleziologickému modelu má každý sbor jiné podmínky. Probíhá souběžně s bohoslužbou, většinou jsou děti na začátku shromáždění přítomny a před kázáním odchází do oddělené místnosti. To s sebou přináší určité výhody i nevýhody. Výhodou je, že mají děti svůj vlastní program a nevyrušují při bohoslužbě, nevýhodou je, že děti nejsou součástí celého společenství. Děti se zde srozumitelnou formou seznamují s biblickými příběhy a základy křesťanství.

Dětský odbor v roce 2003 vydal dokument *Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru*¹⁷ ale každý sbor má možnost si svůj program pro děti upravit.¹⁸ Ve většině besídek se však objevuje, zpívání, hraní her, výklad Písma přiměřeně věku dětí (slovíčko), učení veršů z Bible („veršičků“) a kreativní činnost.¹⁹

1.2.5. Slovíčko pro děti

Toto sousloví v podstatě označuje menší „krátké slovo nebo kázáníčko pro děti“ které je prosloveno před hlavním kázáním. Je zařazeno z toho důvodu, „aby dítě pocítilo sounáležitost s bohoslužebným životem sboru“. Jedná se i evangelikální tradici,²⁰ kterou Církev bratrská převzala.

Z praxe víme, že jde většinou o 5- 10 minutové vyprávění opírající se o konkrétní biblický text a zaměřené na určité poučení. „Kázání pro děti se vžilo pro výklad biblického textu dospělým, který je prosloven k dítěti“ a je to „řeč, která vychovává i zvěstuje“ slovo Boží.²¹ Často si dospělý s sebou přináší různé doprovodné pomůcky, aby upoutal pozornost

¹⁶ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: *Dětský odbor* [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru>

¹⁷ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: *Dětský odbor* [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru>

¹⁸ Rozhovor: Skalická Marta, Praha, 16.5.2017, s. 2, otázka č.2

¹⁹ srov. Skalická, Hejzlarová s. 2

²⁰ Bravená, Specifika kázání pro dětské posluchače, s. 276, in LIGUŠ, Ján, Tomáš BUTTA a Pavel KOLÁŘ. *Kazatelství v kontextu tradice a přítomnosti: studie z homiletiky*. Chomutov: L. Marek, 2014. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 978-80-87127-69-8.

²¹ Bravená, Specifika kázání pro dětské posluchače, s. 271, in LIGUŠ, Ján, Tomáš BUTTA a Pavel KOLÁŘ. *Kazatelství v kontextu tradice a přítomnosti: studie z homiletiky*. Chomutov: L. Marek, 2014. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 978-80-87127-69-8.

děti. Charakter tohoto kázání pro děti určuje v podstatě ten, co si jej připravuje. Na základě toho můžeme konstatovat, že se v každém sboru bude lišit.

Dítě je takovou činností sboru vedeno k tomu, aby si uvědomovalo, že „některé skutečnosti probíhají jinak než při nedělení škole nebo výuce náboženství ve škole, kde mají k dispozici místnost“, tady mají k dispozici společenství církve.²²

²² Bravená, Specifika kázání pro dětské posluchače, s. 277, in LIGUŠ, Ján, Tomáš BUTTA a Pavel KOLÁŘ. *Kazatelství v kontextu tradice a přítomnosti: studie z homiletiky*. Chomutov: L. Marek, 2014. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 978-80-87127-69-8.

2. Církevní dokumenty a náboženská edukace dětí

Abychom zjistili jaké postavení v Církvi bratrské má náboženská edukace dětí, podíváme se nyní do církevních dokumentů.

2.1. Církevní dokumenty s celocírkevní závazností

Žádný z hlavních církevních dokumentů se nevztahuje přímo k edukaci dětí. Přesto zde všechny základní dokumenty představím a popíši jejich vztah k náboženskému vyučování dětí. Tam, kde to bude možné, porovnáám je s materiálem dětského odboru *Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru (dále jen Náměty)*.²³ Tento dokument je totiž jediným dokumentem, který se vyrovnává s tím, co by se děti v besídce či dorostu měli dozvědět. Nejde o závazný dokument a každý sbor má možnost vytvořit si jinou koncepci. Přesto má doporučující charakter.

2.2.1. Ústava

*Ústava*²⁴ je nejvyšším závazným dokumentem Církve bratrské, která upravuje zásady její činnosti. V článku 1 nalezneme Vyznání víry a poté ústava obsahuje deset článků vztahujících se k jednotlivým činnostem sboru. Zmínku o dětském vyučování zde však nenajdeme.

Ústava Církve bratrské zmiňuje, co se má dít v situacích, které církevní dokumenty neupravují (jako např. naše téma): „Situace, které nejsou popsány v závazných nebo základních dokumentech, posuzuje a v nich rozhoduje podle charakteru záležitosti samostatně buď Staršovstvo, Členské shromáždění, Rada, Konference nebo Společná konference.“²⁵

²³ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: *Dětský odbor* [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru>

²⁴ Dokumenty Církve bratrské: Ústava CB. *Církev bratrská* [online]. 2016 [cit. 2017-04-01]. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/zakladni-dokumenty>

²⁵ Dokumenty Církve bratrské: Ústava CB. *Církev bratrská* [online]. 2016 [cit. 2017-04-01]. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/zakladni-dokumenty> str.5

2.2.2. Řád správy

Řád správy Církve bratrské navazuje přímo na Ústavu a obsahuje principy života církve podle biblických principů.²⁶ Pro tuto práci jsem vybrala pět paragrafů, které mi přijdou důležité pro téma edukace dětí.

§ 77: „Pověřuje staršovstvo (vedení sboru volené jeho členy) aby vybralo zodpovědné vedení pro různé oblasti práce ve sboru, například vedení dorostu, besídky nebo mládeže. Toto vedení se musí členům staršovstva zodpovídat a podávat průběžné informace.”²⁷

§ 103: „Staršovstvo má povinnost se o vedení jednotlivých skupin starat a být jim duchovní oporou. I ostatní členové sboru se při požehnání dítěte zavazují k podpoře jeho duchovního růstu.”²⁸ Během rozhovorů s vedením Dětského odboru se budu snažit zjistit jestli tomu tak opravdu je a jak moc vedení sboru zasahuje do činností spojených s výukou dětí.

§80: „Funkční období členů staršovstva je čtyřleté. Edukační systém pro mladší školní věk je nastavený na pětileté období. Staršovstvo má možnost upravovat formu výuky.”²⁹ Jak moc může volba narušit koncepci vyučování? Patrně záleží v jaké situaci se edukace dětí v daném sboru nachází, a jestli cítí potřebu něco změnit. Stabilita výuky je zajištěna úzkou spoluprací vedení besídky a staršovstva.

§186: „Celocírkevně má vzdělávání dětí na starosti Dětský odbor, který je pověřen Radou Církve bratrské. Funkční období jsou čtyři roky. Jednotlivé pracovní povinnosti členů odboru nejsou rozepsány. Dětský odbor musí odevzdávat radě zprávy o své činnosti.”³⁰

Podle Řádu správy má staršovstvo za úkol vybrat člena sboru, který bude vést nedělní besídku, není specifikované podle jakých kritérií se má vedoucí vybrat. Tento vedoucí se za činnost vedení besídky zodpovídá staršovstvu, které se může podílet na stanovení formy vyučování. Vedení sboru mu má být duchovní oporou a snažit se připravit dobré podmínky pro rozvoj této služby. Celocírkevně se o službu dětem stará Dětský odbor, který se zodpovídá Radě CB. Toto je rámcově popsání činnosti besídky, chybí zde však mnoho

²⁶ Dokumenty Církve bratrské: Řád správy CB. *Církev bratrská* [online]. 2016 [cit. 2017-04-01]. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/zakladni-dokumenty>

²⁷ Dokumenty Církve bratrské: Řád správy CB. *Církev bratrská* [online]. 2016 [cit. 2017-04-01]. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/zakladni-dokumenty> s.14

²⁸ Dokumenty Církve bratrské: Řád správy CB. *Církev bratrská* [online]. 2016 [cit. 2017-04-01]. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/zakladni-dokumenty> s.17

²⁹ Dokumenty Církve bratrské: Řád správy CB. *Církev bratrská* [online]. 2016 [cit. 2017-04-01]. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/zakladni-dokumenty> s.14

³⁰ Dokumenty Církve bratrské: Řád správy CB. *Církev bratrská* [online]. 2016 [cit. 2017-04-01]. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/zakladni-dokumenty> s.27

důležitých informací. Pro jak staré děti je určena besídka ? Jakou kvalifikaci musí mít katecheta ? Co je cílem náboženské edukace ve sboru ? Tyto podmínky už dále upřesňuje Dětský odbor

2.2.3. Bohoslužebná agenda

Dokument *Bohoslužebná agenda Církve bratrské* rozšiřuje předchozí dokument, *Řád správy* o podrobnější informace k samotnému průběhu bohoslužby. „Již od svých počátků měla Církev bratrská velmi volnou liturgii“³¹. Tento dokument však Rada církve bere za důležitý, protože musí existovat určitá forma kterou by se měla bohoslužba řídit. „Sbory mohou tyto informace používat tvořivě a pozměňovat je podle svého uvážení.“³²

Bohoslužebná agenda obsahuje rozepsané jednotlivé kroky bohoslužby a vysvětlení jejich smyslu. Jsou zde například uvedeny tyto části: Intro, Pozdrav, Písně, Modlitby, Osobní svědectví atd. Nikde však není zmínka o existenci slovíčka pro děti a nebo alespoň o jejich odchod do nedělní školy, která zde také není zmíněna. Je zvláštní, že bohoslužba je zde dopodrobna rozepsána i s oznámením a finančním sbírkou ale besídka či jiný program pro děti do ní nepatří.

2.2.4. Lausannský závazek

Lausannský závazek je teologický dokument, který byl sepsán v roce 1974 na Mezinárodním kongresu pro světovou evangelizaci. Tento dokument patří mezi hlavní dokumenty v mnoha evangelikálních církvích a také v Církvi bratrské.³³ Lausannský závazek se vyjadřuje mimo jiné, i ke vzdělávání: „V každé zemi by měl být účinný vzdělávací program pro kazatele a laiky týkající se věrouky, učednictví, evangelizace, výchovy a služby. Takovéto vzdělávací programy se nesmí opírat o stereotypní metody, ale měli by je iniciativně vypracovat místní lidé na základě biblických pravd.“³⁴

Konkrétní formy vzdělávacích programů pro katechety v nedělních školkách budu rozebírat v

³¹ Bohoslužebná agenda Církve bratrské. Praha: Rada Církve bratrské v nakladatelství Samuel, 2017. ISBN 978-80-88106-06-7 str.5

³² Bohoslužebná agenda Církve bratrské. Praha: Rada Církve bratrské v nakladatelství Samuel, 2017. ISBN 978-80-88106-06-7 str.5

³³ Dokumenty Církve bratrské: Lausannský závazek. In: *Církev bratrská* [online]. [cit. 2017-04-05]. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/zakladni-dokumenty> s. 1

³⁴ Dokumenty Církve bratrské: Lausannský závazek. In: *Církev bratrská* [online]. [cit. 2017-04-05]. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/zakladni-dokumenty> s.4

další části práce.

2.2.5. Vyznání víry Církve bratrské s komentářem

2.2.2.1. Preambule vyznání víry a její vztah k edukaci dětí

V preambuli vyznání víry je několik důležitých bodů, na kterých Církev bratrská staví svá specifika a opírá křesťanskou víru. Ta velmi podstatně souvisí s výchovou a vzděláváním dětí. Nejdříve zazní celý citát: „Za pravidlo víry a života přijímá Církev bratrská Písmo svaté – Bibli. Hlásí se ke starokřesťanským vyznáním víry (*Apoštolské vyznání, Nicejsko-cařihradské, Chalkedonské, Athanasiovo*), k reformovaným konfesím (zvl. *Druhá Helvetská konfese, Heidelberský a Malý Westminsterký katechismus*), k odkazu Jednoty bratrské (zvl. Vyznání Jednoty bratří českých podle vydání Komenského z roku 1662) a k zásadám evangelikálního hnutí, vyjádřeným např. vyznáním *Lausannského závazku* z roku 1974 a *Závazku z Kapského města* z roku 2010.”³⁵

V citátu jsou obsaženy tyto důležité aspekty:

1) Bible jako pravidlo víry a života. Boží slovo tvoří základ edukace dětí. V materiálech Dětského odboru (2003 s.2) je na něj kladen velký důraz: „Sám učitel by především neměl zapomínat, že má zvěstovat **Boží slovo**. Rozhodující by měl být vždy biblický text a žádný „materiál pro učitele“ by neměl stát nad Božím slovem.” Bible je základem vyučování dětí s příběhy a biblickým textem jsou seznamováni po celou dobu navštěvování besídky.³⁶ Citát zdůrazňuje i zvěstování, tj. že i učitel (katecheta) přináší kerygma dítěti. To je velmi zavazující výpověď dokumentu. Přílohy Námětů zdůrazňují tento aspekt, jsou jimi: Biblické příběhy, O Bibli a Stručný přehled dějin spásy. *Biblické příběhy* jsou rozděleny na pět let, každý rok se střídají příběhy ze Starého a Nového zákona. První rok začíná stvořením světa a Zázraky Pána Ježíše. Pátý rok končí knihami Job a Zjevení.³⁷ Část *O Bibli* se zaměřuje na její

³⁵ Vyznání víry s komentářem: a, Duchovní zásady Církve bratrské. Praha: Rada Církve bratrské v nakladatelství Samuel, 2017. ISBN 978-80-88106-05-0.

³⁶ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z: <https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s. 2

³⁷ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z: <https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s. 8

vznik, porovnávání Starého a Nového zákona, roli Bible v dnešní společnosti a další.³⁸ Poslední část věnující se Božímu slovu se nazývá *Stručný přehled dějin spásy*. Tato příloha je založena pouze na příbězích z Bible, která jsou rozděleny do dvouletého cyklu pro děti staršího školního věku.³⁹ Příběhy ukazují jak Bůh jednal s lidmi v průběhu dějin zaznamenaných v Bibli. Jednotlivá témata se vždy zaměřují na konkrétní postavu a nebo na určité dějinné období (nejprve židovského národa a poté na počátky prvotní církve). Oddíl Starého zákona začíná příběhem o *Stvoření světa*, zmiňuje všechny významné starozákonné postavy a končí tématem *Židovský národ v současné době*. Osnova Nového zákona popisuje život, smrt a vzkříšení Ježíše Krista, pokračuje přes misijní cesty apoštola Pavla a končí knihou Zjevení.

2) Starokřesťanská vyznání víry. Náměty zmiňují pouze Apoštolské vyznání víry, a to v části pro starší školní věk.⁴⁰ Ostatní vyznání, *Nicejsko-cařihradské*, *Chalkedonské*, *Athanasiovo*, nejsou zmíněny vůbec. Není to ovšem překvapivé, když tato vyznání většinou neznají ani dospělí členové církve. Otázkou proto je, jaké existují příležitosti pro děti se s těmito vyznáními seznámit.

3) Reformované konfese. Explicitně jsou zmíněny „*Druhá Helvetská konfese*, *Heidelberský* a *Malý Westminsterský katechismus*“. O nich nenajdeme žádnou zmínku v části „*Věrouka a Katechismus*“ (DO 2003 s.13), v které by se to dalo předpokládat.

Dětský odbor ale nabízí možno probírat toto téma na základě Karafiátova katechismu, který se zdá být pro děti srozumitelnější. Na jeho výklad vydal DO materiál *Učíme se z Karafiátova katechismu*,⁴¹ také navrhl edukační osnovu a přidal doporučenou literaturu.⁴²

4) Odkaz Jednoty bratrské. Zmínku o ní a jejím učení najdeme v příloze *Církevní dějiny*,

³⁸ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s. 12

³⁹ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s. 14-15

⁴⁰ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s. 6

⁴¹ SKALICKÁ, Marta. Učíme se z Karafiátova katechismu. In: *Dětský odbor* [online]. Praha: Výchovný odbor Rady Církve bratrské, 1992 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/comment/reply/63#comment-form>

⁴² SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s.13

reformace.⁴³ V oddílu nazvaném *Nejkrásnější květ husitství* najdeme témata o tzv. sporu malé a velké strany. Dále se děti dozvědí o odkazu Lukáše Pražského, Jana Augusta, Jana Blahoslava a o vzniku Kralické Bible.⁴⁴

5)Evangelikální tradice. Zmínku o evangelikálních zásadách (např. o Lausannském závazku z roku 1974), ke kterým se církve hlásí, v materiálech pro vyučování dětí nenajdete.⁴⁵

2.2.5. Duch svatý

V komentáři *Vyznání víry* se píše, (2017 s.21) „Duch Svatý je součástí trojjedinného Boha, má jeho vlastnosti. Je svatý, věčný a vševědoucí. Na člověka působil již při stvoření světa.”⁴⁶ Působení Ducha Svatého je klíčovým aspektem doprovázení dětí ve víře i jejich vzdělávání. Pochopení osoby Ducha Svatého je velice obtížné, a je zajímavé, že je zařazen až pro děti staršího školního věku tedy ve věku 12 - 15 let. V příloze *Věrouka, katechismus*⁴⁷ Dětský odbor odkazuje na studium Karafiátova katechismu. Pro katechety vyšla v brožurka *Učíme se z Karafiátova katechismu*⁴⁸ kde je rozebrána Karafiátova otázka „Jak jsi získal toto jediné potěšení v životě i ve smrti ?”⁴⁹ V odpovědi se dozvídáme: „Jediné potěšení je když nám Duch Svatý ukázal, jak velký je náš hřích, jak jsme z něho vykoupeni a jakým způsobem můžeme Bohu projevovat naši vděčnost. Dále je zmínka o Duchu Svatém a jeho působení v srdcích křesťanů skrze kázání a dodržování svátostí.”⁵⁰

⁴³ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s.10

⁴⁴ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s. 11

⁴⁵ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s.13

⁴⁶ *Vyznání víry s komentářem: a, Duchovní zásady Církve bratrské.* Praha: Rada Církve bratrské v nakladatelství Samuel, 2017. ISBN 978-80-88106-05-0. s.21

⁴⁷ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s. 13

⁴⁸ SKALICKÁ, Marta. *Učíme se z Karafiátova katechismu.* In: *Dětský odbor* [online]. Praha: Výchovní odbor Rady Církve bratrské, 1992 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/comment/reply/63#comment-form>

⁴⁹ srov. Skalická s.25

⁵⁰ srov. Skalická s.25

2.2. Církevní dokument Dětského odboru

V roce 2003 sepsala M. Skalická a V. Hejzlarová. dokument s názvem *Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru*, který má za úkol pomáhat sborům k vytváření edukačního plánu pro náboženskou výuku.

Není sice uveden pod oficiálními církevními dokumenty, ale vzhledem k tomu, že byl formulován Dětským odborem jako orgánem Rady CB, není jen aktivitou jednoho sboru, ale doporučením pro celou církev. Tím není popřena možnost samostatně rozhodovat v jednotlivých sborech CB. I z tohoto důvodu se zřejmě tento dokument nazývá „Náměty“. Vzhledem k tomu, že je to jediný dokument tohoto typu, budeme se mu věnovat podrobněji. *Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru* (dále jen *Náměty*)⁵¹ byl vytvořen v roce 2003 „pro potřeby pracovníků“ s dětmi v Církvi bratrské.⁵² Dokument obsahuje tři kapitoly a šest příloh, postupně je všechny představím.

2.2.1. Úvod

1.Úvod od Z. Maňáska tvoří první kapitolu a obsahuje krátké povzbuzení s vysvětlením, proč je důležité plánovat výuku dětí v nedělní škole.⁵³ Následují autorova slova: „Plánování a vytváření koncepce služby dětem ve sboru bude vždy vycházet ze dvou pohledů – obraz toho, kam chceme děti dovést a co je chceme naučit, na jedné straně, a potřeby dětí, jejich problémy v dnešní době a hledání způsobu, jakým jim můžeme zvěst předat, na straně druhé.“ S plánováním výuky souvisí vedení dětí ve víře, předávání znalostí dospělými a potřeby dětí i hledání možností nových metod.⁵⁴

2.2.2. Úvodní poznámky

V druhé kapitole s názvem *2.Úvodní poznámky* je připomenuta důležitost nedělní

⁵¹ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. *Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru*. In: *Dětský odbor* [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru>

⁵² SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. *Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru*. In: *Dětský odbor* [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> úvodní strana

⁵³ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. *Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru*. In: *Dětský odbor* [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s. 3

⁵⁴ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. *Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru*. In: *Dětský odbor* [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s. 3

besídky a její cíle. „Besídka nemá nahrazovat rodinnou pobožnost ale doplňovat ji. Také se snaží aby děti našly ve sboru vzájemné obecenství a vytvořily vztahy s vrstevníky”⁵⁵

Vyučování v besídce, náboženství nebo dorostu nemá za cíl kvantitu znalostí, které se děti musejí naučit. „Jde zejména o pěstování vztahu k Pánu Bohu a k Pánu Ježíši, k Božímu slovu, o praktické aplikování do současného života. Jde také o vedení dětí k osobnímu rozhodnutí pro víru a život s Kristem, o vedení k pravidelnému osobnímu čtení z Bible a ke chvílím ztišení.”⁵⁶ Sborovní pracovníci jsou vyzváni aby si vytvořili určitý koncept výuky, která bude systematická, srozumitelná a bude se opakovat ve čtyř až pětiletých cyklech. Dále kapitola obsahuje základní doporučení pro vyučování jednotlivých věkových skupin, které jsou rozděleny následovně: předškolní věk 3- 5 let, mladší školní věk 6 - 11let a starší školní věk 12 - 15 let.⁵⁷ Najdeme zde také skladbu vyučovací hodiny, která by měla obsahovat: biblickou lekci, písničky, modlitbu učitele a dětí, pracovní listy, hry a čas určený k rozhovoru s dětmi (otázky, svědectví).

„Skladba vyučovací hodiny“ je v dokumentu uvedena a obsahuje tyto části:

- **biblická lekce** (10 - 15 minut)
- **písničky** ... jak zpívání známých, tak učení se nové písni (3x cca 5 minut) ... proložit během hodiny
- **modlitba učitele a dětí** (5minut, nebo rozděleně např. na začátek besídky a po lekci: 2x5 minut)
- **pracovní listy, opakování, soutěže, hry** (10-15 minut)
- (poznámka ke hram: učitel by se měl pokusit o takovou hru, která má souvislost s probíraným tématem; např. v příběhu o uzdravení slepého plní děti nějaké úkoly se zavázanýma očima apod.)
- Nezapomeňte na čas určený k **rozhovoru s dětmi** (zkušenosti, svědectví, jejich otázky - čemu nerozuměly, sdílení starostí a radostí...), cca 10 minut.⁵⁸

⁵⁵ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s. 3

⁵⁶ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s. 3

⁵⁷ srov. Skalická, Hejzlarová s. 3

⁵⁸ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský

Skladba obsahuje jednotlivé části, nikoliv přesné pořadí, není též zařazen úvod a aktuálnost tématu pro dítě, které většina katechetů/tek zařazuje velmi spontánně.

Celková minutáž je cca 65 minut. Učitel musí rozmyslet jak výše zmíněné části lekce časově co nejefektivněji rozdělit. Například, rozhovor s dětmi může být hned na začátku besídky (povídají si co dělaly přes týden, co je trápí, za co se chtějí modlit..) a také na konci kdy se mohou řešit otázky z lekce. I hra se může dát také hned na začátek (na „rozehrátí“) a nebo na konci po modlitbě. „Možností je mnoho a učitel se musí přizpůsobit počtu dětí ve skupině, rozdílem ve věku, potřebám dětí (dětí z nekřesťanských rodin) a možnostem prostředí, které k vyučování má.“⁵⁹ Obsah lekce má hlavní části stejné jako bohoslužba určená dospělým - modlitbu, kázání a písně.

2.2.3. Věkové skupiny

Třetí kapitola s názvem 3. *Věkové skupiny* představuje věková specifika a obsah učiva, které by měly děti probrat v besídce, na hodině náboženství a nebo případně v dorostu. Obsah učiva je podrobněji popsán v přílohách dokumentu. U každé skupiny uvedu obsah učiva, cíl vyučování a učení zpaměti.⁶⁰

Předškolní věk (3-5 let)

Obsah učiva: „Kdo a jaký je Bůh? Jaký je člověk? Oběť Pána Ježíše. Víra jako záchrana a změna života.“⁶¹

Cíl učiva: Zvěst o spáse platí pro každého. Jak může dítě v tomto věku na tuto zvěst odpovědět.

Učení zpaměti: „Jan 3:16, Modlitba Páně“

Mladší školní věk (6-11 let)

odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s. 3

⁵⁹ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s.4-5

⁶⁰ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s. 5 - 7

⁶¹ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s. 5

Obsah učiva: „biblické příběhy, vyučování o církvi, o Bibli, o misi“⁶²

Cíl vyučování: Naučit děti aplikovat do života biblické příběhy a jejich zvěst.

Učení z paměti: „Žalm 23, Dvanáct apoštolů, Desatero, Pořadí biblických knih“

Starší školní věk (12-15let)

Obsah učiva: „Význam chronologicky probíhajícího děje, vyučování zaměřené na témata“

Cíl učiva: Společně s katechetou hledat biblické pravdy a učit se je aplikovat do života

Učení z paměti: „Žalm 1, Izajáš 53, Blahoslavenství, Vyznání víry, orientace v Bibli“

DO v tomto rozdělení aplikuje christologicko-kérygamtický model, děti se nejdříve dozvídají o spáse a oběti Ježíše Krista (soteriologie, christologie) a poté se učí tyto vědomosti aplikovat do běžného života.

Cíle učiva jsou jasně a stručně popsány a zaměřeny na hlavní zvěst, která je důležitější než ostatní vědomosti. Děti od šesti let se také učí o historii církve, životě apoštolů a misionářích, na těchto příbězích mohou vidět aplikaci víry a více se s osobami ztotožnit. Dále se učí důležitost role církve a základy křesťanské etiky, které jim pomáhá „formovat jejich myšlení a jednání.“⁶³

Učení z paměti začíná už v předškolním věku kdy se děti učí Modlitbu páně a verš Jan 3,16. Naproti tomu *Dovednosti* jsou zařazeny pro děti v mladším školním věku (učit se samostatně hledat v Bibli). Dovednosti společně se znalostmi patří mezi tzv. klíčové kompetence, které určují cíle vyučování a měly by být součástí náboženského vyučování.⁶⁴

Autorky nabízejí tento model vyučování nejen pro besídku ale také pro hodiny náboženství (školní věk), pro které jsou určeny přílohy: *Kapitoly z dějin křesťanské církve, Církevní dějiny, reformace, O Bibli, Věrouka, katechismus a Stručný přehled Dějin spásy*. Část pro starší školní věk se také může použít v dorostu (obvykle 10 - 15 let)⁶⁵

⁶² SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s.5

⁶³ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s.7

⁶⁴ *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*. V Praze: Výzkumný ústav pedagogický, 2007. ISBN 978-80-87000-07-6. s.8

⁶⁵ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s. 5-6

V tomto přehledu zmiňuji i věkové skupiny, které nejsou cílem této práce. Chci na nich ukázat jak funguje návaznost ve vyučování, co se dítě naučí před nástupem do školy a jak se s ním pracuje když vstoupí na druhý stupeň ZŠ. Dítě potřebuje mít k pochopení látky určité „předporozumění“ aby mohlo navázat na další učení. Problémem to může být pro dítě, které přichází do církve ve starším věku a nemá informace, které by potřebovalo k pochopení probírané látky. Takové dítě potřebuje aby se mu někdo více věnoval a pomohl mu pochopit základy, kterým nerozumí. Konkrétní podněty pro tuto oblast jsem v dokumentech CB nenalezla.

2.2.4. Přílohy:

V šesti přílohách jsou podrobněji rozepsány jednotlivé okruhy výuky. Tyto okruhy se mohou navzájem při výuce prolínat, základem jsou však *Biblické příběhy* v první příloze.

První příloha:

Základní biblické příběhy jsou rozděleny do pěti let. Střídají se příběhy Starého a Nového zákona. „Každé pololetí má přibližně 18 lekcí a může mít ještě jednu opakovací lekci.

Během hlavních církevních svátků se mohou do programu zařadit speciální lekce (Vánoce, Velikonoce, Letnice). Pro katechety jsou zde odkazy na materiály, ve kterých mohou nalézt vyučovací materiály a obrázky.”⁶⁶

Rozdělení učiva:

I. rok:

SZ: Stvoření, Pád člověka, Potopa, Babylonská věž, Praotcové

NZ: Život Pána Ježíše - předpovězení a příprava narození, narození, Jan Křtitel, křest Pána Ježíše, Pokušení na poušti, Svatba v Káni a některé další zázraky

II. rok:

SZ: Josef, Mojžíš, Putování na poušti, desatero, Zaslíbená země

NZ: Život Pána Ježíše - zaměřeno hlavně na velikonoční události od vjezdu do Jeruzaléma, Poslední večeři, Petrovo zapření, Getsemane, Před Pilátem, Ukřižování a pohřeb, Ženy u hrobu, Učedníci jdoucí do Emaus, Tomáš

III. rok:

⁶⁶ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z: <https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s.8

SZ: Jozue, Soudci, Rut, Samuel, Saul, Začátky Davida

NZ: Podobenství Pána Ježíše, jeho učení a výroky (například spory s farizeji)

IV.rok:

SZ: David králem, Šalamoun, Rozdělení království, Proroci Eliáš a Eliša, Konec severního království. Joáš, Jošijáš, Chizkijáš, Jeremjáš, Konec Judského království

NZ: Zázraky Pána Ježíše (uzdravování, vzkříšení z mrtvých, chůze po vodě, utišení bouře) Začátek Skutků (naebvezetí Pána Ježíše, začátky církve, uzdravení chromého, Petrova obhajoba, Ananiáš a Safira, mučedník Štěpán, obrácení Saula- Pavel)

V.rok:

SZ: proroci: Jonáš, Daniel, Ester, 1-2 lekce Ezechiel, Ezdráš, Nehemjáš, 1-2 lekce Job

NZ: Skutky, dopisy Pavla: Timoteus, Filemon, 1-2 lekce Zjevení (nová země)⁶⁷

Pro katechety jsou uvedeny odkazy na další církevní edukační materiály ve kterých se mohou inspirovat a najít potřebné pomocné materiály (obrázky, písně, hry, pracovní listy).

„K většině těmto lekcím lze vyučovací materiály i s obrázky nalézt:

Objevujme Bibli (pro předškolní děti) - vydal DOCB, nyní Tim 2,2

„Čtyřletý cyklus pro děti od 3 do 6 let (dá se také požívat v první a možná i ve druhé třídě) Příběhy jsou seřazeny chronologicky. Každá lekce se má během čtyř let probrat pro zopakování dvakrát. Materiály nabízejí množství doplňujících obrázků a pracovních papíru pro výtvarnou činnost.”⁶⁸

Objevujme Bibli se školáky - vydal DOCB, nyní Tim 2,2

Materiál je podrobněji rozebrán v kapitole 7.3.3.3. Příklad konkrétních edukačních materiálů používaných v CB

Učíme se spolu - vydala Biblická jednota

„Tyto materiály jsou přímo určené dětem ve věku 7 - 11 let. Výuka je založená na Bibli a

⁶⁷ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s.8

⁶⁸ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> - *Přehled materiálů pro výuku dětí* s. 4

pokrývá základní křesťanskou doktrínu - lze ji použít v různých denominacích.”⁶⁹ „Příběhy jsou řazeny tématicky, to může být překážkou pro pochopení souvislostí příběhů (učitel by s tím měl umět pracovat)”⁷⁰

Jednotlivé lekce nebo sady - vydala Dětská misie, Příbor

„Lekce nejsou rozděleny podle věku dětí ale do celků podle tzv. ústřední pravdy (obecná myšlenka, kterou by si mělo dítě zapamatovat). Materiál je doplněn o bohatou obrázkovou část. Probírají se nejdříve starozákonní příběhy poté Nový zákon, prostor zde také mají misijní příběhy a „Křesťanští hrdinové”. Obsahuje také materiály určené k Vánocům a pro práci s dorostem.”⁷¹

Cesta Božího lidu, SZ a NZ - vydala Synodní rada ČCE

„Materiál Cesta Božího lidu se skládá ze dvou knih, které obsahují příběhy ze Starého a Nového zákona a z katechetické příručky pro čtyřletý cyklus. Příběhy jsou řazeny chronologicky, během roku se probere 40 příběhů. Kladem těchto materiálů jsou katechetické poznámky, které pomáhají učiteli předávat dětem hlavní myšlenku a ukázat jim její praktickou aplikaci v životě. Učebnice neobsahuje žádné obrázky ani pomocné materiály.”

Všechny tyto materiály Dětský odbor okomentoval a zhodnotil klady a zápory v dokumentu *Přehled materiálů pro výuku dětí*⁷²

Druhá příloha *Kapitoly z dějin křesťanské církve* obsahuje dvacet sedm historických okruhů se kterými by se děti měli seznámit. Jsou zde například uvedeny osobnosti: Augustin, Mistr Jan Hus, Martin Luther, John Wesley a události jako například počátky Jednoty bratrské, Toleranční patent apod.⁷³ Poslední čtyři témata jsou věnována Církvi bratrské. Každé téma

⁶⁹ Učíme se spolu. *Scripture union Czech Republic* [online]. 2015 [cit. 2017-07-05]. Dostupné z: <http://www.su-czech.org/ucime-se-spolu/>

⁷⁰ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z: <https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru - Přehled materiálů pro výuku dětí s. 7-8>

⁷¹ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z: <https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru - Přehled materiálů pro výuku dětí s. 8-12>

⁷² SKALICKÁ, M. a V. HEJZLAROVÁ. *Přehled materiálů pro výuku dětí* [online]. Dětský odbor. Praha, 2003, [cit. 2017-07-05]. Dostupné z:

<http://cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/prehled-materialu-pro-vyuku-deti>

⁷³ srov. Skalická, Hejzlarová s. 9

pojedná o jedné významné osobnosti z dějin CB: Jan Balcar, American Board, Alois Adlof, František Urbánek, František Zdychynec. Je možné v této části vyučovat z dějin vlastního sboru.

Doporučená literatura:

Pro děti:

Taková dlouhá cesta (Říčan L.⁷⁴) kniha přibližuje dětem důležité okamžiky z církevních dějin

Pro učitele:

Dvanáct století církevních dějin (Říčan R. Molnár A.)⁷⁵ „Kniha nejdříve přibližuje prostředí Palestiny v době kdy se narodil Ježíš. Dále se věnuje popisu prvotních církví a pokračuje až do 13. století.”⁷⁶

Od úsvitu reformace k dnešku (Říčan R.)⁷⁷

Přehled dějin Svobodné reformované církve a Jednoty českobratrské za 70 let (Zelinka T.)⁷⁸
) Popis dějin Jednoty českobratrské v letech 1880 - 1950

Pro část o Církvi bratrské je učitelům doporučeno prostudovat si sborník CB vydaný k příležitosti oslav sto let od založení církve: *Sto let ve službě evangelia*⁷⁹

Církevním dějinám se věnuje také třetí příloha, která pokrývá období od vzniku církve až k situaci po 1. světové válce. Tato osnova je převzata od Výchovného odboru církve z roku 1948.⁸⁰

Čtvrtá příloha *O Biblii*⁸¹ představuje různé knihy a materiály, které lze použít při

⁷⁴ REJCHRT, Luděk. *Taková dlouhá cesta: vyprávění z dějin křesťanské církve*. Praha: Kalich, 1992. ISBN 80-701-7216-9.

⁷⁵ ŘÍČAN, Rudolf a Amedeo MOLNÁR. *Dvanáct století církevních dějin*. 3. vyd. Praha: Kalich, 2008. Studijní texty (Kalich). ISBN 978-80-7017-064-9.

⁷⁶ ŘÍČAN, Rudolf a Amedeo MOLNÁR. *Dvanáct století církevních dějin*. 3. vyd. Praha: Kalich, 2008. Studijní texty (Kalich). ISBN 978-80-7017-064-9. s. 5 a 46

⁷⁷ ŘÍČAN, Rudolf. *Od úsvitu reformace k dnešku*. YMCA, 1948.

⁷⁸ ZELINKA, T. Č. *Přehled dějin Svobodné reformované církve a Jednoty českobratrské za 70 let*. RJČ - pro vnitřní potřebu, Praha, 1950.

⁷⁹ KOŠŤÁL, Miloslav, ed. *Sto let ve službě Evangelia (1880-1980): jubilejní sborník Církve bratrské*. V Praze: Rada Církve bratrské, 1981.

⁸⁰ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. *Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru*. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s. 10 - 11

⁸¹ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. *Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru*. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s. 12

probíráních základních informací o Bibli a jejím vzniku. Návrh cyklu je použit z knihy *Jak k nám přišla Bible*⁸² a obsahuje základní témata biblistiky: související s ústní a psanou tradicí, dále pak význam Bible při bohoslužbě, v reformaci i význam překladů.

Věřouku a katechismus najdeme v páté příloze. K výkladu katechismus je zde návrh pro používání katechismu Jana Karafiáta⁸³, který ve svém díle předkládá čtyřicet otázek a odpovědí na základní prvky křesťanského života. Dětský odbor doporučuje pro učitele brožuru *Učíme se z Karafiátova katechismu*⁸⁴, která obsahuje poznámky pro výklad

Dětský odbor dále doporučuje knihu: *Na každý den* (Kalich 1990)

Pro výklad desatera a vyznání víry jsou uvedeny doplňující materiály: *Základy křesťanské víry* (Boice J. M. 1999), *Apoštolské vyznání víry* (Liguš J.1994), *Desatero: Směrovky ke svobodě* (Lochman J. M. 1994), *Krédo: Základy ekumenické dogmatiky* (Lochman J. M.1996), *Výklad apoštolského vyznání víry* (Rejchrt L. 1991) *Slunce svítí všem* (Rejchrt L. 1991) - biblické příběhy přiblíženy dětem.

Poslední přílohou je *Stručný přehled dějin spásy*, která je určena pro starší školní věk. Jedná se o shrnutí pětiletého cyklu, ze kterého je možné pro starší děti vybírat charakteristické příběhy.⁸⁵

2.2.5. Význam dokumentu

Dokument *Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru* je jediným dokumentem vydaným Dětským odborem, který se zaměřuje na výuku dětí. Je zde zpracována nejen osnova probírání biblických příběhů ale také události vztahující se k církevním dějinám a věrouce.

⁸² DONEY, Meryl. *Jak k nám přišla Bible: Příběh knihy, která změnila svět*. Praha: SPN, 1993. Pomocné knihy pro žáky (Státní pedagogické nakladatelství). ISBN 80-04-26481-6.

⁸³ KARAFIÁT, Jan. *Katechismus Jana Karafiáta*. Naděje, Brno 1991

⁸⁴ SKALICKÁ, Marta. Učíme se z Karafiátova katechismu. In: *Dětský odbor* [online]. Praha: Výchovný odbor Rady Církve bratrské, 1992 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z: <https://www.cb.cz/deti/comment/reply/63#comment-form>

⁸⁵ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: *Dětský odbor* [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z: <https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s.14 - 15

3. Další informace o edukaci dětí v Církvi bratrské

Další informace o edukaci dětí nalezneme v odborných textech členů církve, příp. v psaných příspěvcích církevního periodika v časopise Brána.⁸⁶

Odborné periodikum *Theologia Vitae* vydává Sdružení evangelikálních teologů dvakrát ročně. Jedná se o odborný vědecký časopis, který vychází od roku 2008.⁸⁷ V deseti číslech, která zatím vyšly jsem našla dva články, které jsou blízké tématu náboženské edukace dětí, přičemž uvádím pouze ten, který psala členka Církve bratrské..

Brána je interní časopis Církve bratrské vydávaný jednou měsíčně. Při hledání článků o edukaci dětí jsem se zaměřila na čísla z posledních sedmi let. Zaměřím se zde pouze na ten nejobsáhlejší článek.

3.1. Radomír Kalenský

K tématu této práce existuje obsáhlejší příspěvek od pedagoga učícího katechetiku na Evangelikálním teologickém semináři R. Kalenského s názvem *Vedení dětí k víře - manipulace nebo svoboda*⁸⁸ Podrobněji si jej přiblížíme.

Autor zde rozebírá problém, který jistě řeší spousta rodičů, jak vést své děti k víře aniž by dítě manipulovali a nebo na něj vytvářeli tlak. Jak autor říká: „vychovat dítě ke spáse není možné, i přesto, že jisté projevy víry a náboženské úkony se dají napodobit.“ Autor píše, že skutečná víra je Boží dar. V následující části se snaží najít odpověď na otázku, jaké jsou šance dítěti víru předat.⁸⁹ „Spasení je v konečném důsledku dílo svrchovaného Boha a my je

⁸⁶ K dispozici jsem dostala seznam závěrečných prací, které vznikly na Evangelikálním teologickém semináři v kurzu praktické teologie od roku 1995 až po letošní rok. Jedná se o tyto práce: *Tvoříme hodiny katechetiky*: vypracoval Michal Skrbek, vedoucí práce Stephen Olsen, rok obhájení 199; *Úloha dorostů ve sborech CB*: vypracoval Daniel Beran, vedoucí práce Bronislav Kaleta, rok obhájení 1997; *Znát, milovat a sloužit Ježíši Kristu aneb služba dětem ve sborech a jak ovlivňuje jejich duchovní život do dospělosti*: vypracovala Petra Topinková, vedoucí práce Radomír Kalenský, rok obhájení 2015. Za posledních 22 let vznikli tři práce, které se zaměřují na katechetiku a službu dětem. Na Evangelickém teologickém semináři se také vyučuje řada předmětů, které s edukací dětí souvisí: Duchovní vedení dětí 1-3 - vyučuje Tereza Ráchel Bícová, Katechetika - vyučuje Radomír Kalenský, Křesťanské prameny pedagogiky - vyučuje Jan Hábl a Dana Koutecká.

⁸⁷ *Theologia Vitae* [online]. [cit. 2017-05-01]. Dostupné z: <http://www.thv.cz/index.html>

⁸⁸ KALENSKÝ, Radomír. Vedení dětí k víře: manipulace nebo svoboda? *Brána*. Praha, 2010, 42(9), 10 - 17.

⁸⁹ KALENSKÝ, Radomír. Vedení dětí k víře: manipulace nebo svoboda? *Brána*. Praha, 2010, 42(9)

svým dětem nemůžeme dát, ani vnutit. To je nejlepší pojistka před manipulací”.⁹⁰

Nyní si přiblížíme několik důrazů R. Kalenského:

3.1.1. Umění výchovou.

Autor v této části upozorňuje na potřebu znát jak dozrává dětská mysl a jakými stádii prochází. Odvolává se na švýcarského psychologa Jeana Piageta. Piaget a další jeho následovníci zjistili, že myšlení dítěte se vyvíjí v několika stádiích. Do nového stádia se dítě dostává díky asimilacím (shromáždění dostatečného počtu podmětů, pokus-omyl, ze kterých se dítě poučí).

R. Kalenský dále rozebírá jednotlivá stádia na příkladu učně a mistra, celý tento příběh má pomoci rodičům ale i katechetům uvědomit si, na jaké podmínky dítě nejlépe v určité věku reaguje. „Během prvního stádia (od narození do dvou let) má učeň (dítě) k dispozici pouze svoje smysly, jedná se tedy o smyslové poznání. Pod vedením mistra (rodiče) se dostává do stádia kdy napodobuje (2 až 7 let).”⁹¹ Dítě napodobuje náboženské úkony rodičů, chodí s nimi na bohoslužby, modlí se, zpívá atd. „Díky asimilacím se dítě dostává do období když již nenapodobuje ale užívá logické myšlení (od 7 let do puberty), stále ale potřebuje mistra aby mu vysvětlil co dělá špatné a co dobře. Přibližně od začátku puberty do 17 let se spouští abstraktní myšlení, dospívající si více uvědomuje a řeší vztahy, porovnává se s ostatními a snaží se zjistit kým je.”⁹² Stejně tak prožívá i duchovní problémy, nechce jen přebírat víru svých rodičů, chce mít vlastní názor zjistit čemu opravdu věří. Právě v tomto období dochází k tomu, že odchází z církve děti věřících rodičů, kteří se snaží vystoupit z jejich stínu. „Následuje předposlední fáze, která je charakterizována ideály (od 17 do asi 26 let), učeň si myslí, že ví kým je ale stále naráží na nové paradoxy pokud se s tímto obdobím vyrovná přijme v posledním období životní principy. Zjišťuje, že je spoluvůrcem a součástí života, do kterého jej Bůh postavil. Díky tomu se stává mistrem někomu jinému”⁹³

s. 11

⁹⁰ KALENSKÝ, Radomír. Vedení dětí k víře: manipulace nebo svoboda? Brána. Praha, 2010, 42(9) s. 11

⁹¹ KALENSKÝ, Radomír. Vedení dětí k víře: manipulace nebo svoboda? Brána. Praha, 2010, 42(9) s. 12-13

⁹² KALENSKÝ, Radomír. Vedení dětí k víře: manipulace nebo svoboda? Brána. Praha, 2010, 42(9) s. 13

⁹³ KALENSKÝ, Radomír. Vedení dětí k víře: manipulace nebo svoboda? Brána. Praha, 2010, 42(9) str. 13

3.1.2. Růst dětské religiozity

Tato část rozebírá podrobněji předchozí obraz a přibližuje pojem religiozita dítěte. „Tento pojem můžeme použít pokud dítě neprožilo dotyk Ducha Svatého a jedná se tak o jeho duchovní pohled na svět, který pravděpodobně převzal o rodičů.“⁹⁴ R. Kalenský píše: „Máme tendenci psychický a duchovní růst oddělovat, ale ony spolu souvisí, jako Starý zákon souvisí s Novou smlouvou“.⁹⁵ Uvedený příklad se dá podle Kalenského aplikovat i na člověka, který uvěří v dospělosti, jednotlivá stádia ale prožívá rychleji.⁹⁶

3.1.3. Zvěstovat evangelium dětem ?

Hlavní otázkou, kterou se v této části autor zabývá je: „Jak reagovat na dítě, které přijalo evangelium?“ Kalenský se setkal se třemi postoji: „1) Uznat dítě jako znovuzrozeného křesťana, 2) počkat do puberty a teprve pak dítě uznat za křesťana nebo 3) nic nedělat a počkat. Důležité je prostředí, které povede dítě poté co přijme Krista, opatrní bychom měli být pokud dítě nemá podporu v rodině.“⁹⁷ Autor varuje před špatným duchovním vedením: „Dítě saje jako houba, co si myslíte, že nasaje bez duchovního vedení! V podobném nebezpečí jsou však i děti ve sboru, kterým se nepostaráme o kvalitní duchovní vedení a nepovzbudzujeme k němu ani jejich rodiče.“⁹⁸

„Jádro problematiky však autor nachází v teologické oblasti. Naše odpověď na otázku: Co stojí za cestou spásy ? ovlivní to jak se budeme chovat k dítěti, které uvěřilo. Kalenský odkazuje na tzv. Dortskou synodu⁹⁹, kde proti sobě stáli zastánci dvou odpovědí na tento problém: Za spásou stojí vlastní rozhodnutí pro Krista, z toho vyplývá, že život ve víře je v rukách člověka, tedy je i možnost víru ztratit. Druhá skupina se odvolávala na Boha jako majitele svrchované milosti, kterou dává podle předurčení. Bůh tedy jedince vede životem a o spasení nemůže přijít.“¹⁰⁰

⁹⁴ KALENSKÝ, Radomír. Vedení dětí k víře: manipulace nebo svoboda? Brána. Praha, 2010, 42(9) str. 13

⁹⁵ KALENSKÝ, Radomír. Vedení dětí k víře: manipulace nebo svoboda? Brána. Praha, 2010, 42(9) str. 13

⁹⁶ KALENSKÝ, Radomír. Vedení dětí k víře: manipulace nebo svoboda? Brána. Praha, 2010, 42(9) str. 14

⁹⁷ KALENSKÝ, Radomír. Vedení dětí k víře: manipulace nebo svoboda? Brána. Praha, 2010, 42(9) str. 14

⁹⁸ KALENSKÝ, Radomír. Vedení dětí k víře: manipulace nebo svoboda? Brána. Praha, 2010, 42(9) str. 14

⁹⁹ LANE, T. *Dějiny křesťanského myšlení*. Praha: Návrat domů, 1996. ISBN 80-854-9547-3.

¹⁰⁰ KALENSKÝ, Radomír. Vedení dětí k víře: manipulace nebo svoboda? Brána. Praha, 2010, 42(9) s. 14-15

Jaký postoj rodiče nebo katecheté zaujmou je velmi důležité, problém zde však nekončí a my se jen dostáváme k dalším otázkám. R. Kalenský odpovídá na otázku manipulace následovně: „Má tedy vůbec smysl děti k víře vést ? Není to manipulace, když jim od malička vštěpujeme lásku k Bohu a zvěstujeme Kristovo odpuštění ? Nezasahujeme Bohu “do řemesla”? Tyto otázky ztrácí smysl, když připustíme, že nejsme vlastníky spasení. Máme věrně zvěstovat evangelium a nechat na Duchu Svatém, kdy a za jakých okolností otevře našim dětem oči pro Krista. Zůstává však otázka, která smysl má. Zda se naše duchovní vedení nemůže stát manipulací.”¹⁰¹

3.1.4. Evangelizace dítěte a manipulace

Podle stádií psychického vývoje, které jsem zmínila výše, R. Kalenský ukazuje: „Nejzranitelnějším obdobím pro evangelizaci dítěte je předškolní věk. Dítě se v tomto věku učí nápodobou, má přirozenou úctu k autoritě a snaží se reagovat tak aby potěšil rodiče nebo vedoucího z církevního kroužku či besídky. Nevhodné je také dát výzvu k přijetí Krista celé skupině předškolních dětí najednou. Děti se snaží chovat jako kamarádi ale jen málo z nich by se poté v osobním rozhovoru skutečně obrátilo.”¹⁰²

Pokud jde o skutečnou manipulaci musí splňovat některý z následujících bodů, převzaté z knihy „Výchova a manipulace”¹⁰³ 1) Skryté, podvodné jednání 2) Využívání něčí naivity nebo nevědomosti 3) Intrikářství po pláštíkem zdání 4) Záměr vlastního prospěchu 4) Jednání v neprospěch manipulované osoby 5) Manipulovaný člověk je považován za nástroj k dosažení cíle manipulátora.¹⁰⁴

„Na závěr R. Kalenský vyzývá rodiče a pracovníci s dětmi, aby nejdříve hledali moudrost u Hospodina. Chybné, je si myslet, že nejdůležitější jsou biblické vědomosti ale to nejlepší co mohou dítěti dát je příklad jak oni sami Boha následují.”¹⁰⁵

¹⁰¹ KALENSKÝ, Radomír. Vedení dětí k víře: manipulace nebo svoboda? Brána. Praha, 2010, 42(9) s. 16

¹⁰² KALENSKÝ, Radomír. Vedení dětí k víře: manipulace nebo svoboda? Brána. Praha, 2010, 42(9) s. 16

¹⁰³ WRÓBEL, Alina. *Výchova a manipulace*. ISBN 978-80-247-2337-2

¹⁰⁴ KALENSKÝ, Radomír. Vedení dětí k víře: manipulace nebo svoboda? Brána. Praha, 2010, 42(9) s. 16

¹⁰⁵ KALENSKÝ, Radomír. Vedení dětí k víře: manipulace nebo svoboda? Brána. Praha, 2010, 42(9) s. 17

3.2. Ján Liguš

K tématu této práce existují dva obsáhlejší příspěvky od pedagoga učícího praktickou teologii na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy. Jedná se o článek *Takových je království Boží* a učebnici *Katechetika*. Shrnuji některé z důrazů obsažených v těchto textech týkajících se mého tématu:

3.2.1. Takových je království Boží

Autor J. Liguš se ve svém článku *Takových je království Boží - Mt 10,14*¹⁰⁶ věnuje náboženské edukaci dětí z těchto perspektiv:

I. Boží zaslíbení a děti ve Starém a Novém zákoně: První část autor dělí na dva oddíly. V prvním se věnuje vztahu Starého zákona k dětem, děti jsou darem od Boha, který je propůjčil rodičům. Děti jsou součástí zaslíbení o vylit Ducha svatého. Ve druhé části otázce dětem v Novém zákoně, Ježíš používal příklad dítěte jako obraz pravého učednictví. Svým učedníkům dává ohledně dětí dvojitý úkol 1) „nechat jít“ děti ke Kristu t.j vytvořit pro ně prostor 2) „Nebránit“ jim přicházet, tedy odstranit z jejich cesty vše co by mohlo dítěti bránit vidět Krista.”¹⁰⁷

II. Náboženská výchova podle Písma: Druhá část monografie se věnuje konkrétním příkladům vyučování v Písmu. O starozákoním vyučování autor říká: „Sz. výchova pozůstávala z poučování, vyučování a kázně. Výchovným činitelem byla jednak rodina, jednak církev. Částečně též celý národ.”¹⁰⁸ Poté postupně rozebírá úlohu jednotlivých činitelů. „Prvotní církev podle spisů nevěnoval výuce dětí příliš velkou pozornost, zaměřovala se více na evangelizaci dospělých.”¹⁰⁹

III. Křesťanští rodiče a jejich děti: Věřící rodiče mají za své děti před Bohem zodpovědnost. J. Liguš uvádí čtyři aspekty, které by křesťanská výchova měla mít: „**Víra rodičů**, bez které se ve výchově dětí nemohou obejít. **Naděje víry**, jedná se o postoj ve,

¹⁰⁶ LIGUŠ, Ján. *Takových je království Boží - Mt 10,14. Theologická revue*. Praha: Husitská teologická fakulta UK, 1992, 63(3), 44-48. ISSN 1211 7617.

¹⁰⁷ LIGUŠ, Ján. *Takových je království Boží - Mt 10,14. Theologická revue*. Praha: Husitská teologická fakulta UK, 1992, 63(3), 44-48. ISSN 1211 7617s.45

¹⁰⁸ LIGUŠ, Ján. *Takových je království Boží - Mt 10,14. Theologická revue*. Praha: Husitská teologická fakulta UK, 1992, 63(3), 44-48. ISSN 1211 7617s.45

¹⁰⁹ LIGUŠ, Ján. *Takových je království Boží - Mt 10,14. Theologická revue*. Praha: Husitská teologická fakulta UK, 1992, 63(3), 44-48. ISSN 1211 7617s.45.

kterém člověk nechce vidět výsledek hned, ale očekává, že to co zasévá bude jednou mít užitek. **Láska**, je nevyčerpatelným zdroj síly, která přijímá děti i s jejich nedostatky. Díky ní je v rodině kázeň, autorita a daří se výchově. Posledním aspektem je **osobní příklad rodičů.**”

¹¹⁰ Autor také vymezuje deset biblických zásad, které jsou pro výchovu dětí důležité: „Rodinné pobožnosti, modlitební život, poslušnost, jednoduchost (jednání a požadavky, které odpovídají věku dítěte), důvěra, pravdomluvnost, upřímnost, trpělivost, radost a úcta.”¹¹¹

IV. Církev a děti: Povinnosti církve vůči dětem J. Liguš shrnuje do následujících bodů: „a) Církev má pomáhat rodičům přibližovat jejich dětem Bibli a její pravdy b) Církev má seznámit děti s apoštolským odkazem, vyznáním víry, s reformačním a probuzeneckým odkazem. c) Má děti učit písním probuzeneckých a reformačních d) Církev má děti seznamovat s církevními dějinami e) Seznámit je s věroučnými zásadami své církve e) Vychovávat děti k odříkání, pohotovosti ke službě, sborotvornosti.”¹¹² Práce s dětmi podle autora může mít nejrůznější formy, Jednota bratrská pořádala sborové dny, běžné jsou dnes nedělní besídky a některé církve pořádají křestní neděle pro rodiny s dětmi.

Na závěr autor shrnuje, že rodiče mají být prvními evangelisty svých dětí a mají je vést k poznání Krista. Roli církve definuje takto: „Církev má rozsívat, pracovat, věřit, modlit se, a nebránit dítěti jít ke Kristu. Činí-li to, pak to je to , co od ní pán Ježíš čeká”¹¹³

Důležité pro katechety není jen část IV. Církev a děti ale je také potřeba aby si uvědomili úlohy výchovy dětí v Písmu a porozuměli principům, které vedou dítě k víře v rodině. Katecheta může uplatňovat podobné principy a může navázat na roli rodičů.

3.2.2. Katechetika

V roce 2005 vyšela monografie *Náboženská výchova a výuka.*¹¹⁴ Část A tohoto sborníku se věnuje konkrétně katechetice a metodologie náboženské výchovy. Přiblížím hlavní myšlenky této části.

¹¹⁰ LIGUŠ, Ján. Takových je království Boží - Mk 10,14. Theologická revue. Praha: Husitská teologická fakulta UK, 1992, 63(3), 44-48. ISSN 1211 7617s.48

¹¹¹ LIGUŠ, Ján. Takových je království Boží - Mk 10,14. Theologická revue. Praha: Husitská teologická fakulta UK, 1992, 63(3), 44-48. ISSN 1211 7617 s.48

¹¹² LIGUŠ, Ján. Takových je království Boží - Mk 10,14. Theologická revue. Praha: Husitská teologická fakulta UK, 1992, 63(3), 44-48. ISSN 1211 7617 s.48

¹¹³ LIGUŠ, Ján. Takových je království Boží - Mk 10,14. Theologická revue. Praha: Husitská teologická fakulta UK, 1992, 63(3), 44-48. ISSN 1211 7617 s.48

¹¹⁴ LIGUŠ, Ján. *Náboženská výchova a výuka: sborník.* Brno: L. Marek, 2005. ISBN 80-862-6359-2.

I. Výchova a vyučování v Bibli

J. Liguš se věnuje zvláště výchově a vyučování ve Starém a Novém zákoně. Výchovu ve SZ nejprve pojmově vymezuje a věnuje se hlavním vychovatelům a učitelům té doby. Za ty byl považován „Bůh, rodina, kněží, proroci a mudrci.”¹¹⁵ Autor nejprve hovoří o biblicko-etických aspektech výchovy, zde připomíná, že Bůh vychovává člověka evangeliem a zákonem. Vyučování je pomocí šesti aspektů výchovy. Na závěr se autor věnuje pramenům vyučování a výuky: „Boží slovo, Boží milost a Boží zákon”¹¹⁶

II. Vědeckost katechetiky

V druhé části se J. Liguš zaměřuje na pojem katechetika, věnuje se tématům vztahu katechetiky k jiným vědám, jejímu členění, diskuzi o teologickém charakteru katechetiky a také jejímu vztahu k výchově.

III. Historický přehled o výchově a vyučování

V této části autor pokrývá dějiny výchovy a vyučování od jeho zmínek v evangeliích až po katechetiku 19. a 20. století. Postupně zde probírá období prvotní církve, apoštolských otců, Augustina, vyučování a výchově v době Karla Velikého, období scholastiky, reformace, pojetí výchovy v Jednotě českých bratří. Poté charakterizuje období 17. -18. století, dobu osvícenství, Pietismus a Romantismus. Na závěr je popsáno období posledních dvou set let, zaměřené na protestantskou katechetiku a křesťanskou výchovu po 2. světové válce

IV. Křesťanská výchova a vyučování

Ve čtvrté části se více dozvídáme o náboženské výchově jako předmětu na školách, struktuře vyučovací hodiny a osobnosti katechety. Dále autor hovoří o prenatální výchově, tedy o výchově která začíná již před narozením dítěte a je doložena několika místy v Bibli, do povědomí psychologie však přišla mnohem později.¹¹⁷ Krátce je také popsána důležitost křesťanské výchovy v rodině. V poslední části tohoto oddílu se autor věnuje výchovným stylům a hlavním předmětům náboženského vyučování, mezi které řadí: „Písmo svaté, katechismus, Církevní písně a církevní dějiny.”¹¹⁸

¹¹⁵ LIGUŠ, Ján. *Náboženská výchova a výuka: sborník*. Brno: L. Marek, 2005. ISBN 80-862-6359-2 s. 10

¹¹⁶ LIGUŠ, Ján. *Náboženská výchova a výuka: sborník*. Brno: L. Marek, 2005. ISBN 80-862-6359-2. s. 90-91

¹¹⁷ LIGUŠ, Ján. *Náboženská výchova a výuka: sborník*. Brno: L. Marek, 2005. ISBN 80-862-6359-2. s. 79-81

¹¹⁸ LIGUŠ, Ján. *Náboženská výchova a výuka: sborník*. Brno: L. Marek, 2005. ISBN 80-862-6359-2.

V. Metodická část

Nejprve je definována metodika vyučování z pohledu Bible. Vyučování je popsáno na základě „vyznání víry starého Izraele z 5. knihy Mojžíšovy 6, 4-9, jehož platnost je možné aplikovat i na život rodiny”¹¹⁹ Kapitola také obsahuje stručné popsání didaktických teorií užívaných při náboženské výuce. Jedná se o teorie: „deskriptivní, analytická, historicko-hermeneutická, preskriptivně-inovační a normativní teorie”¹²⁰ Autor dále představuje vědecké, výchovné, sociologické a pedagogické metody, vztahující se k náboženské edukaci. Na závěr jsou uvedeny principy vyučování, které obsahují metody: „Vštěpování do paměti, vcit'ování se do věci a metoda cvičení”¹²¹

VI. Katechetická metodika

Poslední část se věnuje katechetickým metodám, autor jich zde uvádí deset a také krátce zmiňuje další dvě metody. Během náboženské výuky je velmi důležité zvolit správnou metodu a umět ji použít. Jedná se o metody: „induktivní,” „analytická,” „deduktivní,” „syntetická,” „genetická,” „dogmatická,” „vyprávěcí,” „erotemická / dialogická,” „opakování” a „demonstrační metoda”¹²²

Šestá kapitola je závěrem této části sborníku, která se konkrétně zabývá katechetikou a náboženskou metodologií výuky.

3.3. Noemi Bravená

Náboženskou edukací dětí námi zvoleného období se zabývá pedagožka přednášející na Husitské teologické fakultě Katechetiku a Didaktiku biblických textů pro děti a na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy Pedagogiku, Teologii dětí a Nové metody náboženské didaktiky. Jako jedna z prvních se u nás začala věnovat empirické teologii dětí.

K tématu této práce napsala článek do evangelikálního časopisu *Theologia Vitae*, publikuje i v zahraničí, např. v monografické řadě s názvem „Ročenka k dětské teologii“

s. 90-91

¹¹⁹ LIGUŠ, Ján. Náboženská výchova a výuka: sborník. Brno: L. Marek, 2005. ISBN 80-862-6359-2. s. 96

¹²⁰ LIGUŠ, Ján. Náboženská výchova a výuka: sborník. Brno: L. Marek, 2005. ISBN 80-862-6359-2. s. 90-91

¹²¹ LIGUŠ, Ján. Náboženská výchova a výuka: sborník. Brno: L. Marek, 2005. ISBN 80-862-6359-2. s. 105-106

¹²² LIGUŠ, Ján. Náboženská výchova a výuka: sborník. Brno: L. Marek, 2005. ISBN 80-862-6359-2. s. 106-115

(Jahrbuch für Kindertheologie). Několik svých výzkumných sond uskutečnila ve sborech Církve bratrské, tj. dá se předpokládat, že její závěry odráží i edukační realitu této církve. Zde jsou některé z jejich důrazů pro námi zvolenou věkovou skupinu, tj. i výzev pro současnou edukaci dětí.

N. Bravená ve všech textech diferencuje mezi náboženskou pedagogikou a katechetikou, která je vždy spojena s vedením již nábožensky socializovaných dětí ve víře.

3.3.1. Konverze dítěte

Autorka článku *Konverze dítěte*¹²³ se zaměřuje na problematiku přistupování ke konverzi dětí ve věku 3-12 let. Nejprve představuje systematicko-teologické hledisko konverze dětí. Poté předkládá starozákonní a novozákonní pohled na dítě. Následně přibližuje pohled na téma dětí a křtu v rámci dějin katechetiky. Dále N. Bravená představuje *vývojové stupně víry*, které sestavil James Fowler. Pro tuto práci je důležitý zejména „2. stupeň (7-11let) *mysticko-doslovná víra*, v této fázi je dítě schopno si systematicky osvojovat tradice své komunity.”¹²⁴ Ve stejné kapitole jsou zpracovány *Stupně náboženského úsudku*, které vytvořili Fritz Oser a Paul Gmünder. Opět zdůrazním stupeň důležitý pro tuto práci: „*do ut des (Dávám abys dal)* tento stupeň je typický pro děti do období puberty, spodní hranice není stanovena.” Autorka klade důraz na to, že je třeba si těchto stupňů všimnout, ale zároveň vnímat specifika každého dítěte.¹²⁵

Poslední část článku se zaměřuje na vztah dětí a církevních pracovníků. Autorka zde také uvádí časté předsudky, které mají dospělí vůči konverzi dítěte. N. Bravená na závěr zhodnocuje didaktické pomůcky a metody „teologizování a Godly play“, které lze využívat v rámci náboženské výuky dětí.¹²⁶

Autorka v tomto článku ukazuje, že konverze je z pohledu katechetiky vícevrstvý pojem a musí být zohledňováno každé dítě a jeho specifické vývojové období. V závěru hovoří N. Bravená o „doprovázení dětí na cestě víry, tento pojem upřednostňuje před pojmem vedením

¹²³ BRAVENÁ, Noemi. Konverze dětí: Teologická dimenze se zaměřením na katechetiku. *Theologia vitae*. Sdružení evangelikálních teologů, 2014, 4(1), 79-99. ISSN 1803-4829.

¹²⁴ BRAVENÁ, Noemi. Konverze dětí: Teologická dimenze se zaměřením na katechetiku. *Theologia vitae*. Sdružení evangelikálních teologů, 2014, 4(1), 79-99. ISSN 1803-4829 s. 88

¹²⁵ BRAVENÁ, Noemi. Konverze dětí: Teologická dimenze se zaměřením na katechetiku. *Theologia vitae*. Sdružení evangelikálních teologů, 2014, 4(1), 79-99. ISSN 1803-4829 s. 88

¹²⁶ BRAVENÁ, Noemi. Konverze dětí: Teologická dimenze se zaměřením na katechetiku. *Theologia vitae*. Sdružení evangelikálních teologů, 2014, 4(1), 79-99. ISSN 1803-4829 s. 93-94

děti k víře.”¹²⁷

3.3.2. Teologická a duchovní kompetence dítěte

K této problematice uveřejnila autorka více příspěvků, jeden z nich je v evangelikálním slovenském časopise *Testimonium fidei* s názvem Teologická kompetence dětí¹²⁸ a další zmiňovaný v katolickém časopise *Cesty katecheze*.¹²⁹

Autorka se vyrovnává s pojmy klíčové kompetence, které „dítě připravují na jeho uplatnění ve společnosti“. Jsou „definovány v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní a předškolní výuku“ jako cíle vzdělávání.¹³⁰ Existuje však i podobor náboženské pedagogiky, obor dětské teologie, který se s takovým pojmem vyrovnává.

„Teologická kompetence dítěte má tyto charakteristiky:

- **Je spojena s kognitivním aspektem.** Jím míníme to, jak dítě pokládá a zpracovává teologické otázky, jakým způsobem se staví k ‚narativnímu a metaforickému uvažování‘ a jak ‚zpracovává paradoxy a hermeneutické‘ problematiky.
- **Obsahuje aspekt řešení problémů.** To se projevuje a rozvíjí tam, kde jsou artikulovány dítětem ‚samostatné přístupy‘ k složitým teologickým problémům. To samozřejmě znamená, že děti jsou s takovými problematikami konfrontovány. Ochránování dětí před některými tématy nenapomáhá rozvoji tohoto aspektu teologické kompetence.
- **Je provázána s oborovou specifičností.** Teologická kompetence je určena samotným oborem teologie a jejími metodami. ‚Učení a vyučování se nedějí abstraktně‘, ale dítě se vyrovnává ‚s oborově specifickými obsahy‘ (např. Boží trojice).
- Důležitou charakteristikou teologické kompetence je její **naučitelnost a možnost jejího dalšího rozvoje**. V tom je i tato kompetence stálá a ověřitelná.

¹²⁷ BRAVENÁ, Noemi. Konverze dětí: Teologická dimenze se zaměřením na katechetiku. *Theologia vitae*. Sdružení evangelikálních teologů, 2014, 4(1), 79-99. ISSN 1803-4829 s. 95

¹²⁸ KALENSKÝ, Radomír. Vedení dětí k víře: manipulace nebo svoboda? Brána. Praha, 2010, 42(9) str. 17

¹²⁹ *Dítě teologem. Nábožensko-pedagogická reflexe dětského prožívání transcendence*. In Mireia Ryšková, Mlada Mikulcová. *Myšlení o transcendenci*. Praha: Mervart, 2013. s. 199–220. ISBN 978-80-7465-088-8.

¹³⁰ Teologická kompetence dětí. In *Testimonium fidei. Časopis pre teológiu a katechetiku*. ZEC: Univerzita Mateja Bela v Banském Bystrici, Banská Bystrica, 2014. roč. 2, č. 1. 179 s. , s. 109 – 116. ISSN 1339-3685., s. 109

- **Souvisí s aplikačním charakterem.** Tím míníme to, že teologická kompetence je v konkrétní situaci ‚vyvolatelná‘, tj. zahrnuje kompetenci k jednání, komunikační schopnost i dovednost teologicko-obsahové návaznosti na aplikační problematiku i vymezení se vůči ní.¹³¹

Teologická kompetence je na rozdíl od duchovní kompetence podle N. Bravené naučitelná. Duchovní kompetence „ odkazuje na žitou víru a zkušenost promlouvání evangelia do života konkrétních lidí.“ Autorka dále uvádí hlavní rozdíl mezi nimi, tj., že „teologickou kompetenci lze úspěšně ve statické podobě rozvíjet u všech dětí, dokonce i u dětí nesocializovaných křesťansky“¹³², duchovní kompetenci lze rozvíjet s dětmi, které jsou součástí konkrétního církevního společenství, prošly křesťanskou výchovou v rodině a v církvi, tj. jsou pro tyto aspekty vnímavé.“ Nevěřící děti „nemají totiž znalostní a zkušenostní spojnici k praktikující víře, k soudržnosti společenství i k jeho provázanosti s Boží milostí a svátostným jednáním.“

133

3.3.3. Kompetence k vyššímu myšlení

„Kompetence k vyššímu myšlení“ je pojmem N. Bravené, která má být výukovým cílem vedení dětí k přesahu horizontálnímu (k druhému člověku, k viditelnému světu) i k přesahu vertikálnímu (k nadsmyslovým skutečnostem, k smyslu života, tj. i k Bohu). Zatímco teologická kompetence dítěte je vázána výlučně na určitý typ teologie, „kompetence k vyššímu myšlení“ je výzvou pro všechny učitele a vychovatele – ti mají vést dítě k promýšlení všech věcí, které je v životě přesahují. To ale nevyklučuje skutečnost, že i katechetky a katecheti mohou děti vést k takovému myšlení.¹³⁴

¹³¹ srov. Bravená, s. 115.

¹³² BRAVENÁ, N. Theologisieren mit religionsfernen Kindern zum Thema Engel. In Büttner, G.; Kraft, F. *Jahrbuch für Kindertheologie: "He! Ich habe viel Stress! Ich hasse alles" : Theologisieren mit Kindern aus bildungs- und religionsfernen Milieus.* Stuttgart: Calwer Verlag, 2014. 158 s., s. 69-75. ISBN 978-3-7668-4320-3.

¹³³ Bravená, N. Obrat k dětství. Nové výzvy pro náboženskou výchovu a vzdělávání. In *Cesty Katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku. Téma Křesťan.* Praha: KTF, 2014. č. 2-3. s 13-16. ISSN 1803-7224, citováno s. 15.

¹³⁴ Více viz „*Nezabývej se jen sám sebou... " Přesah a jeho význam pro socializaci a formování dítěte jako osobnosti.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2016. 180 s. ISBN 978-80-7290-773-1. Pojem „kompetence k vyššímu myšlení“ viz s. 137n.

3.3.4. Náboženský jazyk jako odcizený jazyk a vedení dětí k propojování každodennosti s náboženským světem

To jsou dva nové důrazy autorky N. Bravené. K nim se vztahuje manuskript příspěvku zaslaného do Katechetického sborníku České biskupské konference. I přesto, že se jedná o popularizační text, autorka si všímá, že pro mnoho dětí, je náboženský jazyk odcizeným jazykem. Jako příklad uvádí výrok 10ti letého chlapce, který sice odpovídá, že Ježíš Kristus je Spasitel, ale na dotaz, co to znamená slovo Spasitel, podotkne, že by to také rád věděl. Autorka v osobním rozhovoru se mnou uvedla, že to byl chlapec z jedné besídky v Církvi bratrské. Podle autorky je problémem to, že dětem málo vysvětlujeme složité pojmy, protože je považujeme za samozřejmost a vyzývá, abychom k náboženskému jazyku přistupovali tak jako k cizímu jazyku. Je to podle autorky problémem všech církví.

Druhý důraz se týká problému, který se teprve v zahraniční náboženské pedagogice otvírá a týká se také všech věřících dětí, Dospělí je totiž vedou k dvojímu nazírání světa – podle přírodních zákonů a podle pravd Božího zjevení. Zatímco dítě předškolní nemá problém slučovat paradoxy a tudíž vidět na stejném nebi anděla i letadlo („hybridní myšlení“), starší dítě s tím má problém. Navíc je ve škole vedeno k určitému světonázoru, zatímco v církvi k jinému, který je mu mnohdy stavěn do rozporu. Autorka uvádí, že se jedná o jeden Bohem smířený svět, a že je proto nutné tuto otázku začít intenzivně v církvi diskutovat.¹³⁵

3.3.5. Interaktivní vzdělávací činnost sboru

N. Bravená v příspěvku z konference s názvem „Interaktivní vzdělávací činnost sboru ad extra a ad intra“ reflektuje „podněty k procesu interaktivního vzdělávání sboru, přičemž je zohledněna didaktická teorie ‚výchového vyučování‘ Niklase Luhmanna“. V závěru textu nabízí „konkrétní didaktické metody (korelace, filozofování, teologizování), které kladou důraz na aktivního vzdělávaného v konkrétní životní situaci, a mohou se stát důležitou součástí vzdělávacího procesu sboru“.¹³⁶

¹³⁵ Bravená, N. Náboženská výchova v rodině a svět dítěte. Manuskript textu odeslaného do tisku, Praha: Česká biskupská konference, 2017.

¹³⁶ Bravená, N. Interaktivní vzdělávání sboru ad extra a ad intra. in Hanes, P (ed.) *Cirkevny zbor vo vzťahu k spoločenskému prostrediu*, PF UMB: Banská Bystrica, 2010. Pedagog 2010 plus ZEC, 90 s., s. 68-82, ISBN 978-80-83- 951-2., citována s. 68

4. Dětský odbor CB – charakteristika podle dostupných psaných informací

Dokumentů, které by popisovaly, činnost a význam Dětského odboru není mnoho. Představím zde, co jsem o práci DO našla na jeho webových stránkách a v archivu CB.

4.1.1. Cíle Dětského odboru

Náboženskou edukací dětí se zabývá Dětský odbor, který je jmenován Radou Církve bratrské. Zaměřuje se na práci s dětmi v rámci církve. Pod dětský odbor spadá nedělní výuka dětí, volnočasové aktivity, materiály a konference pro pracovníky s dětmi. „Hlavní vize odboru jsou: „péče o učitele“ („poradenství“, podpora osobních kontaktů, „povzbuzení těch, kterým se nedaří“, „kontaktování pracovníků mezi dětmi v naší církvi“), „pomoc vedení církve“ („věnovat se kazatelům a starším“) a „poskytování informací“ na webových stránkách odboru.¹³⁷ Dětský odbor si podle zprávy z roku 1999, kterou jsem našla v archivu CB, klade za cíle: „Tvořit dobré podmínky pro práci s dětmi, pořádat kurzy pro učitele, vydávat pracovní materiály a jiné.“¹³⁸

Z těchto dvou definic vyplývá, že se cíle Dětského odboru od roku 1999 změnily. Odbor nechce být pouze informačním centrem s neurčitým cíle „tvořit dobré podmínky“ ale jak píše na svých webových stránkách, „chce reagovat na konkrétní potřeby učitelů a vedení jednotlivých sborů.“¹³⁹

4.1.2. Členové dětské odboru

Členové odboru jsou: „předseda, tajemník, a další spolupracovníci v jednotlivých sborech. Běžné pracovní úkoly vyřizuje tajemník, který je také jediný placeným členem.“¹⁴⁰ Stávající členové Dětského odboru jsou:

- **Pavel Fér** - Předseda odboru a také kazatel ve sboru v Husinci. Dříve se zabýval službou dorostu a mládeži ale byl povolán pro službu v Dětském odboru¹⁴¹

¹³⁷ *Dětský odbor* [online]. ©2010-2013 [cit. 2017-04-15].

¹³⁸ dokument bez názvu, Odbor pro práci s dětmi CB, květen 1999 in Archiv Rady Církve bratrské.

¹³⁹ *Dětský odbor* [online]. ©2010-2013 [cit. 2017-04-15].

¹⁴⁰ dokument bez názvu, Odbor pro práci s dětmi CB, květen 1999 in Archiv Rady Církve bratrské.

¹⁴¹ *Dětský odbor* [online]. ©2010-2013 [cit. 2017-04-15].

- **Daniel Fér** - Vystudoval učitelství pro SŠ a II. stupeň ZŠ na Ostravské univerzitě a Jihočeské univerzitě s aprobací občanská výchova, křesťanská výchova a etická výchova¹⁴²
- **Klára Heczková** - Pastor pro Dětskou službu v CB Písek - Elim. Ve spolupráci se sborem pořádá různé kurzy a pobyty pro pracovníky s dětmi, příměstské tábory s angličtinou pro děti a letní tábory.¹⁴³
- **Radomír Kalenský** - Člen sboru CB Pardubice, kde slouží jako vedoucí Awana klubu a je místopředsedou staršovstva. Pracuje jako misionář dětské neziskové organizace Awana International v ČR. Vyučuje na praktické teologie ETS Praha.¹⁴⁴
- **Dagmar Kalenská** - Členka sboru CB Pardubice, kde se věnuje službě besídky a Awany klubu¹⁴⁵
- **Marta Skalická** - Členka sboru CB na Praze 1 v Soukenické ulici. Službě dětem se věnovala už od mládí, nejprve jako vedoucí dorostu a poté se věnovala práci v besídce. V současné době se má na starosti vyučování dětí ve sboru Soukenické.¹⁴⁶
- **Nicol Valeš** - Pochází z Německa a od roku 2012 žije v České republice. PO studiu teologie pracovala jako referentka pro děti a mládež.¹⁴⁷

4.1.3. Výroční zprávy Dětského odboru

Dětský odbor každoročně píše výroční zprávu o své činnosti. K dispozici jsem získala zprávy za poslední tři roky. Výroční zprávy mají následující strukturu:

Složení členů Dětského odboru: V současné době má odbor sedm členů.

Konference pro pracovníky s dětmi: Tato část obsahuje informace o konferenci, která se pro pracovníky s dětmi koná každý rok. Je zde také krátké zhodnocení konference.

Konference pro rodiče: Rodiče mají svou konferenci jednou za dva roky.

Kurz pro pracovníky s dětmi: V této části následuje popis kurzu, který Dětský odbor nabízí jednotlivým sborům. Kurz se dá upravit podle aktuální potřeby sboru. Je zde zahrnuto i zhodnocení kurzu, pokud se nějaký v daném roce konal.

¹⁴² Dětský odbor [online]. ©2010-2013 [cit. 2017-04-15].

¹⁴³ Dětský odbor [online]. ©2010-2013 [cit. 2017-04-15].

¹⁴⁴ Dětský odbor [online]. ©2010-2013 [cit. 2017-04-15].

¹⁴⁵ Dětský odbor [online]. ©2010-2013 [cit. 2017-04-15].

¹⁴⁶ Dětský odbor [online]. ©2010-2013 [cit. 2017-04-15].

¹⁴⁷ Dětský odbor [online]. ©2010-2013 [cit. 2017-04-15].

Legoprojekt: Jedná se o projekt, kterého se může zúčastnit jakýkoli sbor CB. Pro děti z okolí sboru nabízí možnost stavět lego v budově sboru. Rodiče i děti mají tak možnost seznámit se s církví v jejich okolí

40 dní s Biblií: Dětský odbor se také zapojuje do projektu 40 dní s Biblií. Jedná se projekt společného čtení Bible čtyřicet dní před Velikonocemi. Materiály se mohou studovat na biblických skupinkách, mládežích a nebo individuálně doma. V roce 2017 se uskutečnil již osmý ročník tohoto projektu. Dětský odbor do něj přispívá oddíly určenými pro rodiny s dětmi.

Jižní Súdán: Od roku 2016 mají pracovníci Dětského odboru možnost podílet se na školení pracovníků s dětmi v Jižním Súdánu. Služba v závěrečné zprávě není více popsána.

Webové stránky: Informace o možnostech využití materiálů z webové stránky Závěr obsahuje prosby, poděkování a povzbuzení.¹⁴⁸

4.1.4. Webové stránky Dětského odboru

Webové stránky Dětského odboru nabízejí velké množství materiálů nejen pro děti ale také pro katechety. Menu obsahuje celkem dvacet devět kategorií. Najdeme mezi nimi například: *Inspirace, Povzbuzení, Materiály, Písňe, Hry pro děti, Recenze, Modlitby* atd. Obsahy kategorií se často překrývá a jeden dokument můžeme najít na více místech. To způsobuje nepřehlednost. Velmi užitečné jsou tzv. *Předmětné lekce* ve kterých najdeme dvacet jedna připravený „slovíček“ pro děti, které si katecheta může přizpůsobit svým potřebám. Stejně materiály také nalezneme v kategorii *Slovíčka pro děti a Ilustrace*.

Pod názvem *Užitečné odkazy* najdeme přes padesát odkazů na české i zahraniční webové stránky věnující se vyučování dětí a nebo výtvarné činnosti s dětmi.¹⁴⁹

Některé odkazy jsou velmi užitečné, například materiály Apoštolské církve¹⁵⁰ a nebo ze serveru Kids Sunday school.¹⁵¹ Zajímavý je dokaz na stránky Petry Macháčkové¹⁵², kde nalezneme nejen její diplomovou práci s názvem: *Metodika katecheze dětí podle F. Ketta, Dětské misie a M. Jungové a její využití v praxi Českobratrské církve evangelické* ve které

¹⁴⁸ Výroční zpráva Dětského odboru 2014 -2016

¹⁴⁹ *Dětský odbor* [online]. ©2010-2013 [cit. 2017-04-15].

¹⁵⁰ *AC Dětem* [online]. [cit. 2017-04-12]. Dostupné z: <http://deti.apostolskacirkev.cz/>

¹⁵¹ *Kids Sunday School place* [online]. [cit. 2017-04-12]. Dostupné z: <http://www.kidssundayschool.com/>

¹⁵² *Metodika katecheze dětí* [online]. [cit. 2017-07-05]. Dostupné z: <http://www.katecheze.wz.cz/index.html>

porovnává tři katechetické metody (náboženská pedagogika podle Franze Kette a Esther Kaufman, metoda Dětské misie a metoda Tim 2,2 od Manuely Jungové) Hodnocení těchto materiálů autorka rozděluje na oblasti: „pedagogický přístup k dítěti, metodika, vztah metody k obsahu, teologický přístup k biblickému textu”¹⁵³

Je zřejmé, že je Církev bratrská inspirována i materiály jiných církví. Některé odkazy jsou ale neaktuální, již neexistují a nebo odkazují jen na stránky jiných církví bez specifikace na co se zaměřit.

4.1.5. Akce a konference

Konference pořádané Dětským odborem jsou skvělou příležitostí pro pracovníky s dětmi získat inspiraci a povzbuzení do další práce s dětmi. Za posledních sedm let se konalo osm konferencí, které přiblížím:

Konference pro pracovníky s dětmi – s názvem *Obnova zdrojů*, konaná dne 1.4.2017

Hlavní téma přednášky této konference přednesl P. Hošek. „Hlavní náplní konference nebude vyučování toho, jak sloužit druhým (dětem), ale jak pracovat sám na sobě. To, abychom se při své práci dětem nevyčerпали. Budeme se zabývat tím, jak obnovovat a doplňovat zdroje sil pro tuto práci.”¹⁵⁴

Program byl doplněn prezentacemi jednotlivých křesťanských organizací, které pracují s dětmi: Dětská misie, Awana, Royal Rangers, Hope4Kids - dříve Tim2,2, Legoprojekt a legokluby.

Konference pro učitele dětí Praha - *Děti dneška* - 23.4.2016

Zaměření konference bylo na téma *Děti dneška*, o kterém přednášel Daniel Fér

Další přednášky byly také zaměřeny na současné děti a přizpůsobování výuky tak aby byla poutavá a zajímavá

Diskuze o postmoderních dětech - Daniel Fér

Děti s poruchou autistického spektra nebo ADHD - Lucie a Lenka Mošnerovy

Jak vyprávět příběhy dětem - Ráchel Bícová

¹⁵³ MACHÁČKOVÁ, Petra. *Metodika katecheze dětí podle F. Ketta, Dětské misie a M. Jungové a její využití v praxi Českobratrské církve evangelické*. 2004. Diplomová. ETF UK. Vedoucí práce ThDr. Ladislav Beneš. Anotace

¹⁵⁴Konference pro pracovníky s dětmi *Obnova zdrojů*. *Dětský odbor* [online]. 2017 [cit. 2017-05-27].

Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/kalendar/2017-04-01-konference-pro-pracovniky-s-detmi-obnova-zdroju>

Konference pro pracovníky s dětmi- *Jak získat nové pracovníky s dětmi a pomáhat jim v růstu* - 21.3.2015

Hlavním řečníkem této konference byla Nicole Valeš. Téma doplnili semináře, které mají pomáhat katechetům v růstu.

Kufr nápadů pro hry na doplnění biblické lekce - Nicole Valeš

Romské děti v besídce a dorostu - Petr Raus

Komunikace mezi rodičem a učitelem o duchovním vedení dětí - Klára Heczková

Dramatická výchova - jak s dětmi hrát biblické příběhy - David Kubíček¹⁵⁶

Konference pro pracovníky s dětmi - *Velké příběhy předávané nové generaci* - 22.3.2014

V roce 2014 byl hlavním řečníkem Ján Henžel, přednesl téma *Jdeme čerpat z Bible*, které mělo tři hlavní body: „Přitažlivost a nástrahy příběhů, Jak prakticky postupovat při přípravě poselství, Praktická ukázka: Poselství Genesis 15: Sliby se slibují, a ... ?”¹⁵⁷

Nabídka dobrovolných seminářů byla následující:

Můj osobní duchovní růst - Ján Henžel

Jak udělat dobré slovíčko pro děti - Pavel Fér

Příběh - jak ho vyprávět kreativně? - Nicole Valešová

Práce v týmu - Radek Kalenský¹⁵⁸

Konference pro pracovníky s dětmi - *Jak skloubit různé temperamenty dětí 2* - 13.4.2013

Tato konference navazuje na téma z roku 2012, hlavním řečníkem byl opět Radomír Kalenský. Dobrovolné semináře:

Vícegenerační skupina - Dáša Maňásková

Osobní růst a něco k povzbuzení - Aleš Kratochvíl

¹⁵⁵ Konference pro učitele dětí Praha - Děti dneška. *Dětský odbor* [online]. 2015 [cit. 2017-05-27]. Dostupné z: <http://cb.cz/deti/konference-pro-ucitele-deti-praha-2016-deti-dneska>

¹⁵⁶ Konference pro pracovníky s dětmi 2015 - Jak získat nové pracovníky s dětmi a pomáhat jim v růstu. *Dětský odbor* [online]. 2014 [cit. 2017-05-27]. Dostupné z: http://cb.cz/deti/konf_2015

¹⁵⁷ Konference pro pracovníky s dětmi 2014 - Velké příběhy předávané nové generaci. *Dětský odbor* [online]. 2014 [cit. 2017-05-27]. Dostupné z: http://cb.cz/deti/konf_2014

¹⁵⁸ Konference pro pracovníky s dětmi 2014 - Velké příběhy předávané nové generaci. *Dětský odbor* [online]. 2014 [cit. 2017-05-27]. Dostupné z: http://cb.cz/deti/konf_2014

Oslovit srdce dítěte aneb proč se učit Božímu slovu zpaměti - Radomír Kalenský¹⁵⁹

Konference pro pracovníky s dětmi - *Jak skloubit různé temperamenty dětí - aneb závada vždy není na vašem přijímači* - 17.3.2012

Velkým problémem, který musejí řešit učitelé v besídkách je neukázněnost dětí . Dětský odbor viděl tento problém a rozhodl se zaměřit celou jednu konferenci na téma rozličných temperamentů dětí v besídce. Hlavní seminář vedl Radomír Kalenský

Dobrovolné semináře:

Rozvinutí služby dětem na sboru aneb co všechno by služba dětem měla či mohla zahrnovat
- Radomír Kalenský

Něco pro předškoláky - Dáša Kalenská

Osobní růst a něco k povzbuzení - Daniel Heczko

Diskusní skupina – rozhovor o službě mezi dětmi – otázky, nápady, společné sdílení, podněty pro Dětský odbor - Roman Neumann¹⁶⁰

Konference pro pracovníky s dětmi - *Jak využít křesťanské svátky v práci s dětmi* - 9.4.2011

Jako hlavní řečník vystoupil Petr Kučera s přednáškou *Jak využít křesťanské svátky v práci s dětmi*. Jednotlivé semináře se zaměřovali na hlavní křesťanské svátky a nabízeli praktické rady jak je využít například při pozvání nových dětí do besídky.

Letnice – Petr Kučera

Nápady k opakování – Pavlína Žambochová

Velikonoce – Pesachová večere – CB Nové Město nad Metují

Jak využít křesťanské svátky pro navázání nových kontaktů s dětmi? - Roman Neumann
zkušenosti z vánočních a velikonočních programů na základních školách.¹⁶¹

¹⁵⁹ Konference pro pracovníky s dětmi 2013 - Jak skloubit různé temperamenty dětí 2. *Dětský odbor* [online]. 2013 [cit. 2017-05-27]. Dostupné z: <http://cb.cz/deti/kalendar/2013-04-13-konference-pro-pracovniky-s-detmi-2013-jak-skloubit-ruzne-temperamenty-deti-2>

¹⁶⁰ Konference pro pracovníky s dětmi 2012 - Jak skloubit různé temperamenty dětí - aneb závada vždy není na vašem přijímači. *Dětský odbor* [online]. 2012 [cit. 2017-05-27]. Dostupné z: http://cb.cz/deti/konf_2012

¹⁶¹ Jak využít křesťanské svátky v práci s dětmi - konference pro pracovníky s dětmi 2011. *Dětský odbor* [online]. [cit. <http://cb.cz/deti>]. Dostupné z: <http://cb.cz/deti/kalendar/2011-04-09-jak-vyuzit-krestanske-svatky-v-praci-s-detmi-konference-pro-pr>

Konference pro pracovníky s dětmi - Starozákonní příběhy a jak je předávat dětem - 24.4. 2010

Konference byla zahájena přednáškou Davida Javornického *Starozákonní příběhy a jak je předávat dětem*.

Doprovodné semináře:

Seminář s Davidem Javornickým navazující formou praktického cvičení na hlavní přednášku *Aby biblické příběhy nezůstaly pohádkou aneb příběhy v Bibli z pohledu věkových kategorií* - Radomír Kalenský

Jak zvládnout děti při programu? aneb Když děti zlobí. Existuje pomoc? – Věra Hejzlarová
Diskusní skupina – rozhovor o službě mezi dětmi – otázky, nápady, společné sdílení, podněty pro Dětský odbor - vede Roman Neumann ¹⁶²

Konference pro pracovníky s dětmi - Bible a dětská fantazie 2009

Na téma *Bible a dětská fantazie* hovořil Pavel Hošek. Přednášku doplnili semináře:

Funkce příběhu ve vyučování - Pavel Hošek

Předmětné lekce - Eva Linzmajerová

Diskusní skupina – rozhovor o službě mezi dětmi – otázky, nápady, společné sdílení, podněty pro Dětský odbor - vede Roman Neuman ¹⁶³

Konference pro pracovníky s dětmi - Je možná pastýřská péče v besídce? 2008

Na otázku, *Je možná pastýřská péče v besídce?* odpovídal ve své přednášce Petr Unucka

Semináře:

Pastorace hůře zvladatelných dětí - Petra Stránská

Děti a okultismus - Libor Trousil

acovníky-s-detmi

¹⁶² Starozákonní příběhy a jak je předávat dětem - konference pro pracovníky s dětmi 2010. *Dětský odbor*[online]. [cit. 2017-07-05]. Dostupné z:

<http://cb.cz/deti/clanky/konference-pro-pracovniky/starozakonni-pribehy-jak-je-predavat-detem-konference-pro-pracovnik>

¹⁶³ Bible a dětská fantazie - konference pro pracovníky s dětmi 2009. *Dětský odbor* [online]. 2009 [cit. 2017-05-27]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/konference-pro-pracovniky/bible-detska-fantazie>

Konference pro pracovníky s dětmi - *Jak připravit poutavý program?* 21.4. 2007

Přednášku na hlavní téma přednesl Roman Neumann. Doprovodné semináře:

Praktické nápady k různým částem programu - Roman Neumann, Věra Hejzlarová a Eva Linzmajerová

Seminář o loutkové službě dětem; Proč vůbec? (Veselé rukavice)¹⁶⁵

Konference pro pracovníky s dětmi - *Co s obtížnými místy v Bibli? Jak je můžeme předat správně a poutavě (Jákoab - Ezau)* - 1.4.2006

Hlavním řečníkem byl Dave Patty, který se snažil podpořit katechety k výkladu obtížných míst v Bibli. „V Bibli najdeme některá místa, která nejsou snadná, a přesto je nemůžeme při vyučování dětí přeskočit. Typickým místem je příběh o boji za požehnání mezi Jákoabem a Ezauem. Jak tomuto příběhu porozumět? Jednal Jákoab dobře nebo ne? A čemu se z něj máme naučit my? Co z tohoto příběhu aplikovat do života dětem? To jsou otázky, které mnohé učitele napadají.”¹⁶⁶

Konference byla doplněna třemi semináři:

Brýle pro porozumění dětem – Jak se mění myšlení a vnímání v průběhu stádií jejich rozvoje - Dave Patty

Velikonoční program pro děti... - Eva Linzamjerová

Jsi (ne)užitečný? - Jiří Kaleta¹⁶⁷

Konference pro pracovníky s dětmi - *Vyučování ve věkově smíšené skupině* - 16.4. 2005

Konference v roce 2005 měla dvě hlavní přednášky: *Vyučování ve věkově smíšené skupině* -

¹⁶⁴ Je možná pastýřská péče v besídce? - konference pro pracovníky s dětmi 2008. *Dětský odbor* [online]. 2010 [cit. 2017-05-29]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/mp3/je-mozna-pastyrska-pece-v-besidce>

¹⁶⁵ Jak připravit poutavý program? - konference pro pracovníky s dětmi 2007. *Dětský odbor* [online]. 2010 [cit. 2017-05-29]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/mp3/jak-pripravit-poutavy-program>

¹⁶⁶ Co s obtížnými místy v Bibli? Jak je můžeme předat správně a poutavě (Jákoab - Ezau) - konference pro pracovníky s dětmi 2006. *Dětský odbor* [online]. 2010 [cit. 2017-05-29]. Dostupné z: <https://www.cb.cz/deti/clanky/mp3/co-s-obtiznymi-misty-v-bibli-jak-je-muzeme-predat-spravne-poutave-jakob-ezau>

¹⁶⁷ viz. Co s obtížnými místy v Bibli ?

Noema Brádňanská a *Druhý dech aneb povzbuzení do další služby dětem* - David Novák.

Semináře:

Vyučování ve věkově smíšené skupině – další postřehy a příprava konkrétního programu pro děti - Noema Brádňanská

Co je možné udělat s dětskou slavností (vánoční, velikonoční či jinou)? Náměty a postřehy pro velikonoční, vánoční a jiné slavnosti - Eva Linzamjerová

Motivace do služby sebe a druhých - David Novák¹⁶⁸

Konference pro pracovníky s dětmi - V centru pozornosti učitel - 24.4.2004

První konference Dětského odboru se konala v roce 2004. Semináře navazovali na téma *V centru pozornosti učitel*.

Postavení učitele a práce s dětmi ve sboru - Věra Hejzlarová, Marta Skalická

Nápady, které fungují - učitelé besídky ze Sboru CB v Brně

Jak sloužit naplno a nevyhořet - Daniel Fajfr

Dětský odbor také pořádal několik dvoudenních kurzů, které se vždy konali v jiném sboru Církve bratrské.

Kurz Dětského odboru pro pracovníky s dětmi

Obsah tohoto dvou denního kurzu byl velmi různorodý, zaměřoval se nejen na osobu katechety, ale také na základy práce s dětmi.

Obsah kurzu: „zakotvení práce s dětmi v Písmu, osobnost a růst učitele, stavební prvky schůzky, vystupování před dětmi, rétorika, příprava lekce, psychologie dětského věku, zdravá disciplína, základ předávání, hry, pedagogika volného času, pastorece dětí, sdílení evangelia, základní právní předpisy při práci s dětmi.“¹⁶⁹

Doplňková témata: „Vystupování před dětmi, rétorika, hry, pedagogika volného času,

¹⁶⁸ Vyučování ve věkově smíšené skupině - konference pro pracovníky s dětmi 2005. *Dětský odbor* [online]. 2010 [cit. 2017-05-29]. Dostupné z: <https://www.cb.cz/deti/clanky/mp3/vyucovani-ve-vekove-smisene-skupine-konference-pracovniku-s-detmi-v-cb-praha-1-16-4-2005>

¹⁶⁹ Kurz Dětského odboru pro pracovníky s dětmi - Ostrava. *Dětský odbor* [online]. 2013 [cit. 2017-05-27]. Dostupné z: <http://cb.cz/deti/kalendar/2013-11-08-kurz-detskeho-odboru-pro-pracovniky-s-detmi-ostava>

rukodělná činnost”¹⁷⁰

Workshop o dětské víře - 20. 3. 2010

Workshop o dětské víře, který se konal v roce 2010 se svou formou lišil od konferencí i kurzů. Jednalo se o seminář, kde se účastníci společně s kazatel Staňkem zamýšleli nad tématem dětské víry z biblické perspektivy. Anotace workshopu: „Téma dětské víry chceme promýšlet z biblické perspektivy (nepůjde tedy o vývojovou psychologii). Hlavní otázkou pro kazatele Rost’u Staňka, který workshop povede, je, jestli můžeme v Bibli nalézt nějaká specifika nebo ohraničení pro dětskou víru. Jedná se však o pracovní seminář, při kterém bychom chtěli společně pracovat a ponořit se do tématu.”¹⁷¹

Snažila jsem se zjistit více o tom, jak tyto konference probíhaly, nepodařilo se mi však získat žádné zprávy o průběhů těchto akcí.

¹⁷⁰ Rozhovor: FÉR Pavel, Husinec, 23.5.2017, str. 4

¹⁷¹ Workshop o dětské víře. *Dětský odbor* [online]. 2010 [cit. 2017-05-29]. Dostupné z: <https://www.cb.cz/deti/clanky/konference-pro-pracovniky/workshop-o-detske-vire>

5. Charakteristika DO podle uskutečněných rozhovorů s vytipovanými respondenty

V této části vycházím z rozhovorů s předem vytipovanými informanty z důvodu chybějících dostupných psaných informací o Dětské odboru.

5.1. Kvalitativní výzkumná sonda

Jelikož o práci „Dětského odboru“ neexistuje dostatečné množství materiálů, které by popisovali jeho činnost, rozhodla jsem se získat podrobnější informace od dvou jeho členů a jednoho člena „Odboru pro vzdělávání“. Jako výzkumnou metodu jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor.

5.2. Otázky

Pro členy Dětského odboru jsem připravila třicet otázek, rozdělených do tří skupin.

- 1) Vymezení Dětského odboru
- 2) Pojetí vzdělávání DO (didaktické materiály, metodika)
- 3) Činnost a zkušenosti z práce v DO

Pro Martu Skalickou jako autorku dokumentu *Náměty pro koncepci vzdělávání dětí ve sboru*¹⁷² jsem měla ještě připravenou čtvrtou skupinu otázek, které více přibližují vznik tohoto materiálu.

Pro Petra Rause jsem připravila osmnáct otázek také rozdělených do tří skupin.

- 1) Vymezení Odboru pro vzdělávání
- 2) Vztah OPV a DO - V z této části jsme respondentovi žádné otázky nepoložila, neboť mi hned v první části rozhovoru vysvětlil, že kromě projektu 40 dní s Biblií neexistuje mezi těmito odbory žádná spolupráce.¹⁷³
- 3) Činnost a zkušenosti z práce v OPV

Pro členy Dětského odboru (Fér, Skalická) jsem měla připravený první typ rozhovoru (viz příloha) Pro Petra Rause jsem měla rozhovor upravený (viz příloha) neboť se týkal hlavně práce Odboru pro vzdělávání. Mým cílem bylo skrze rozhovor získat informace k

¹⁷² SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: *Dětský odbor* [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru>

¹⁷³ rozhovor: RAUS Petr, Praha 8.5.2017, str. 1

práci dvou zmíněných odborů ale také osobní pohled informandů na problematiku náboženské edukace dětí v Církví bratrské.

5.3. Výběr informantů, způsob sběru dat, analýza dat

Volba rozhovorů s předsedy dvou odborů byla dána jejich postavením i zkušenostmi. Členku Martu Skalickou jsem vybrala z důvodu úzké spolupráce s paní Manuelou Jungovou, autorkou scénářů lekcí a metodik používaných v Církví bratrské.

Měla jsem možnost k osobním rozhovorům s členkou Dětského odboru Martou Skalickou a členem Odboru pro vzdělávání Petrem Rause, z kterých byl pořízen audiozáznam. S předsedou Dětského odboru Pavlem Férem proběhla z časových důvodů elektronická komunikace, tzn. zaslal písemné odpovědi na přede připravené otázky.

Data byla analyzována podle témat jednotlivých kapitol této práce, aby doplnila chybějící literaturu osobním svědectvím přímých účastníků.

5.4. Charakteristika informantů a jejich role v odborech CB

Pavel Fér

Pavel Fér je předsedou Dětského odboru a také kazatelem ve sboru v Husinci.

Vyrůstal na Kladně s nejdříve se zabýval službou dorostu a mládeži. Jako kazatel prošel sbory v Trutnově, Litomyšli, Horní suché a v současné době působí ve sboru CB v Husinci.

Po odchodu R. Neumanna byl zvolen předsedou Dětského odboru.¹⁷⁴

„Sám o své roli v odboru hovoří jako o roli organizační“¹⁷⁵ V rámci práce odboru je pro něj důležité: „Dál poskytovat a rozvíjet pomoc jak předně pracovníkům s dětmi, tak i rodičům. A to nejen po stránce odborné, ale i duchovní a motivační.“¹⁷⁶

Marta Skalická

Marta Skalická je členkou sboru CB na Praze 1 v Soukenické ulici. Službě dětem se věnovala už od mládí, nejprve jako vedoucí dorostu a poté se věnovala práci v besídce. Po revoluci vystudovala ETS a v současné době se má na starosti vyučování dětí ve sboru Soukenické. Sama o své službě dětem říká: „Velmi mi leží na srdci, aby besídka i vyučování

¹⁷⁴ O nás. *Dětský odbor* [online]. [cit. 2017-06-23]. Dostupné z: <http://www.cb.cz/deti/o-nas-predstaveni-vize-detskeho-odboru>

¹⁷⁵ Rozhovor: FÉR Pavel, Husinec, 23.5.2017, s. 1

¹⁷⁶ Rozhovor: FÉR Pavel, Husinec, 23.5.2017, s. 1

náboženství byly pro děti srozumitelné, jasně jim ukazovaly Boží pravdy na základě Bible, ale aby tyto pravdy nebyly předkládány pouze jako teorie, ale naopak jako něco, co má aplikaci i pro běžný život dětí a co může měnit naše životy. Také vidím jako velmi potřebné, aby práce s dětmi měla dlouhodobější koncepci.”¹⁷⁷

Petr Raus

Petr Raus je 1. místopředsedou Rady Církve bratrské, šéfredaktorem časopisu Brána, předsedou Rady ETS a věnuje se mnoha dalším aktivitám. Také je předsedou Odboru pro vzdělávání Rady CB.¹⁷⁸ Navíc se zúčastňuje zasedání Dětského odboru a má tedy přehled co se v odboru aktuálně děje.

Jak vyplynulo z rozhovoru Odbor pro vzdělávání se dětskému vzdělávání vůbec nevěnuje. Výjimkou je pouze projekt *40 dní s Biblií*, na kterém spolupracuje s Dětským odborem, který vytváří část určenou pro děti.¹⁷⁹

5.5. Vyhodnocení dat

Vymezení práce DO jsem již představila v části 4.1.1. Získané informace mi však přišly nedostačující, a proto je v této kapitole doplním tím, co mi nejen o fungování DO řekli výše zmínění členové. Některé získané informace budou v kapitole páté, jiné v kapitole sedmé. Je to z důvodu přehlednosti práce a z toho důvodu, že rozhovory mají charakter svědeckví přímých účastníků a doplňují tak chybějící psaný materiál.

5.5.1. Vymezení práce Dětského odboru a jeho další směřování

V první části jsem se zejména zaměřovala na vymezení práce Dětského odboru. Pavel Fér charakterizoval roli Dětského odboru takto: „Činnost DO je předně podpůrná. Napomáhá, či nabízí pomoc především pracovníkům sborů v jejich službě dětem v nedělní škole. Tedy zejména dětem nižšího školního věku. Dále pak i rodičům.”¹⁸⁰

Pavel Fér se vyjádřil k roli Dětského odboru v perspektivě církve kongregačního typu: „V CB jakožto církvi kongregačního typu je za výchovu dětí (vedle vlastní rodiny) zodpovědný

¹⁷⁷ O nás. *Dětský odbor* [online]. [cit. 2017-06-23]. Dostupné z: <http://www.cb.cz/deti/o-nas-predstaveni-vize-detskeho-odboru>

¹⁷⁸ Aktuální zařazení v Církvi bratrské. *Církev bratrská* [online]. [cit. 2017-06-23]. Dostupné z: <https://portal.cb.cz/lide/petr-raus>

¹⁷⁹ Rozhovor: RAUS Petr, Praha 8.5.2017, s. 2

¹⁸⁰ Rozhovor: FÉR Pavel, Husinec, 23.5.2017, s.1, otázka č. 1

sbor. Tedy kazatel a staršovstvo. Sami si mohou vybrat, zdali a s jakou organizací budou spolupracovat. Nemusí to tedy být nutně DO RCB. Rada ani odbor nemůže nic přikazovat, kontrolovat, ale jen nabízet a pomáhat. Jedině při vizitaci sboru je úkolem vizitátora doptávat se, jak má sbor zajištěnou službu dětem a případně dát nějaké doporučení. Úkol DO je nabízet vzdělávání a setkávání pracovníků s dětmi. Povzbuzovat je a informovat o vhodných materiálech i pomůckách pro službu dětem. Podobnou pomoc nabízet i rodičům. ¹⁸¹

Oba dotázaní členové DO považují za uskutečňování konferencí pro pracovníky s dětmi. ¹⁸² Podle P. Féra však opadl zájem o víkendové kurzy přímo ve sborech a ne všechny sbory CB jsou zapojené do práce DO. Odbor nemá kapacitu na všechny aktivity, které by si přál realizovat a chybí mu placený pracovník. ¹⁸³

Velmi mě také zajímala jaké má předseda DO priority do dalších let a pozitivně vidím jejich vizi soustředit se na osobní rozvoj pracovníků s dětmi : „Prioritou stále zůstávají konference pro pracovníky s dětmi a konference pro rodiče. V minulosti jsme se tematicky soustřeďovali na programové a metodické vybavení pracovníků, nyní se více soustředíme na jejich osobní rozvoj. Chceme je povzbuzovat v jejich poslání.“ ¹⁸⁴

5.5.2. Pojetí vzdělávání DO (didaktické materiály, metodika)

Druhá část rozhovorů se zaměřovala na historii vzdělávání, současné edukační materiály, spolupráce s Manuelou Jungovou, výběr pracovníků pro výuku náboženství a na metody náboženské pedagogiky. Představím jen některé z odpovědí.

1.otázka - Co je podle Vás prioritou vzdělávání dětí mladšího školního věku CB?

„Důležité je podle Pavla Féra předávat dětem biblické pravdy pomocí příběhů a nabízet jim pomoc při překonávání problémů. Za stejně důležité považuje i autentickou a osobní víru těch, kteří děti vedou a ovlivňují.“ ¹⁸⁵

8. otázka - Je někdo stanoveno, jak mají sbory vybírat a školit pracovníky pro práci s dětmi mladšího školního věku?

Sbory jsou zodpovědné za to jak budou školit své pracovníky. Vedení sborů by se

¹⁸¹ Rozhovor: FÉR Pavel, Husinec, 23.5.2017, s. 1, otázka č. 3

¹⁸² Rozhovor: Skalická Marta, Praha, 16.5.2017, s. 1, otázka č.4

¹⁸³ Rozhovor: FÉR Pavel, Husinec, 23.5.2017, s. 1, otázka č.5

¹⁸⁴ Rozhovor: FÉR Pavel, Husinec, 23.5.2017, s. 1, otázka č. 6

¹⁸⁵ Rozhovor: FÉR Pavel, Husinec, 23.5.2017, s. 1 otázka č. 1

mělo držel obecných biblických kritérií a DO i další organizace nabízejí pr pracovníky s dětmi školení.(Fér¹⁸⁶). Skalická doplňuje, že z právního hlediska by neměl učit nikdo mladší osmnácti let, ve sborech je časté, že někteří mohou učit již od patnácti let.¹⁸⁷

10. otázka - S jakými vzdělávacími metodami náboženské pedagogiky jste se setkal a jakou nabídku vzdělávání byste v této oblasti uvítal?

Dětský odbor pracuje s několika metodami náboženské pedagogiky: „1. metoda – cíleně používané Boží slovo, které má stále nezastupitelnou moc skrze Ducha svatého (např. Awana, Dětská misie), 2. metoda – člověk se učí hrou (tzv. dramatická výchova, Godly Play apod. – děti přehrávají biblický příběh a pak o něm diskutují), 3. metoda – poznávání Božích principů v přírodě a kolem sebe pomocí zážitků interpretovaných zralým průvodcem, vedoucím (např. Royal Rangers, Skaut). 4. společný zpěv, 5. vyučování veršů z paměti, 6. skupinové soutěže (Biblická stezka), 7. pracovní listy, 8. kreslení, ruční tvorba, 9. slavnosti a obřady, 10. pastorační rozhovory.”¹⁸⁸ Vedení dětského odboru se zajímá o nové přístupy a metody výuky dětí. Problém, který DO musí řešit je, že dobrovolníci, kteří děti nábožensky vzdělávají většinou nejsou otevření odbornému vzdělávání a nejráději pracují již s hotovými nápady (zde odkaz na rozhovor, z kterého to vzešlo) Otázkou je, zda jsou dobrovolníci schopni pracovat samostatně, protože ti, co vytváří určité scénáře lekcí na odbornější úrovni, mají nějaké konkrétní zkušenosti a teologické znalosti. To bez školení není možné.

11. Otázka - Jaké didaktické pomůcky se vám osvědčily při práci s dětmi ve věku 7–10 let?

Členům DO se při práci s dětmi osvědčila práce s různými vizuálními pomůckami. Jedná se například o evangelizační pomůcky (např. knihy, mapy, kostky), tzv. Flashcards (příběh se vypráví za pomoci velkých obrázků) a také vyrábění a zábavné učení biblických vešiků. Pavel Fér tyto didaktické pomůcky doporučuje ale myslí si, že dnes jsou děti přesyceny didaktickými podněty a nereagují na ně v tak velké míře jako dříve, a dodává: „ani sebelepší didaktická pomůcka však nepomůže, pokud není provázena živým autentickým projevem učitele prostřednictvím zvládnuté nonverbální a verbální techniky (hlas, gesta, herecký projev apod.)”¹⁸⁹

¹⁸⁶ Rozhovor: FÉR Pavel, Husinec, 23.5.2017, s. 2 otázka č.8

¹⁸⁷ Rozhovor: Skalická Marta, Praha, 16.5.2017 s.7 otázka č. 8

¹⁸⁸ Rozhovor: FÉR Pavel, Husinec, 23.5.2017, s.3 otázka č. 16

¹⁸⁹ rozhovor: FÉR Pavel, Husinec, 23.5.2017, s. 3 otázka č. 17

5.5.3. Činnost a zkušenosti z práce v DO

V předposlední části rozhovoru s Pavlem Férem a Martou Skalickou jsem se zaměřila na jejich osobní zkušenosti a názory na práci Dětského odboru.

„Dětský odbor navrhuje různé možnosti práce s dětmi, k pracovníkům v jednotlivých sborech se tyto informace dostávají především skrze konference a sporadicky také přes kazatele s nimiž mají členové odboru možnost mluvit na pastorálních konferencích.”¹⁹⁰ M. Skalická dodává, že informace pravidelně umisťují na webové stránky, v každém sboru se snaží mít kontaktní osobu, které přímo adresují emaily s novinkami.¹⁹¹

Zpětnou vazbu od pracovníků v jednotlivých sborech získává odbor především z osobních rozhovorů a e-mailů. Na některých konferencích proběhli také diskuze, a účastníci vyplňovali dotazníky a ankety.¹⁹² P. Fér ale nepovažuje zpětnou vazbu za dostačující.

5.5.4. Vznik materiálu „*Náměty pro koncepci vzdělávání dětí ve sboru*”

1. otázka - Jak dlouho jste tvořili materiál „Náměty“?

Dokument vznikl v roce 2003. M. Skalická si nevzpomíná jak dlouho tento dokument, tvořily ale trvalo to delší dobu¹⁹³

2. otázka - Z čeho jste vycházeli ?

Autorky vycházely z materiálů výchovného odboru, který se rozdělil a přejmenoval na Dětský odbor. Materiály se pokoušely přizpůsobit době vzniku.¹⁹⁴

3. otázka - Co vás vedlo k tomu tento materiál vytvořit ?

Dětskému odboru přicházeli žádosti ze sborů zda by nemohli vytvořit nějakou osnovu ve které by shrnuli náplň náboženské edukace.¹⁹⁵

5.5.5. Vymezení Odboru pro vzdělávání

1. Otázka - Jak byste charakterizoval Odbor pro vzdělávání Rady CB a jak byste definoval jeho činnost a svou roli v něm?

P. Raus vidí jako jeden z hlavních cílů odboru přípravu nových kazatelů(vikariát), péče a

¹⁹⁰ rozhovor: FÉR Pavel, Husinec, 23.5.2017, s. 3 otázka č. 19

¹⁹¹ rozhovor: Skalická Marta, Praha, 16.5.2017 s. 7 otázka č.19

¹⁹² rozhovor: FÉR Pavel, Husinec, 23.5.2017, s. 3 otázka č. 20

¹⁹³ rozhovor: Skalická Marta, Praha, 16.5.2017 s. 8 otázka č.1

¹⁹⁴ rozhovor: Skalická Marta, Praha, 16.5.2017 s. 7 otázka č.2

¹⁹⁵ rozhovor: Skalická Marta, Praha, 16.5.2017 s. 7 otázka č.3

celoživotní vzdělávání stávajících kazatelů. Také se vyjádřil že OPV nijak nespolupracuje s Dětským odborem, pouze na projektu *40 dní s Biblií*. P. Raus je také členem Rady CB a jako její zástupce je zapojený do činnosti tohoto odboru. Jeho hlavním úkolem je vedení a organizace odboru, nastarosti má také celoživotní vzdělávání kazatelů.

2. Otázka - Kdy jste začal pracovat v Odboru pro vzdělávání CB a co Vás k tomu vedlo?

Petr Raus je v Odboru pro vzdělávání již osmým rokem

3. Otázka - Co je pro Vás prioritou v OPV do dalších let? Je to například celoživotní vzdělávání ?

Celoživotní vzdělávání je spíše okrajivá záležitost. P. Raus by raději viděl kdyby kazatelé studovali sami.

4. Otázka - Co považujete během Vaší činnost v OPV za zdařilé a co za méně zdařilé?

Za zdařilé předseda odboru považuje projekt *40 dní s Biblií*. Oceňuje také práci členů odboru, kteří se věnovali tvorbě *Zásad CB* P. Raus si však myslí, že odbor má ještě víc práce před sebou.

5.5.6. Činnost a zkušenosti z práce v OPV

1. Otázka - Na co myšlenkově navazuje aktuální směřování vzdělávání CB (odkaz Jednoty bratrské, zahraniční evangelikální tradice (jaká), podněty zakladatelů CB, jiná inspirace?)

Církev bratrská se odvolává na odkaz Jednoty bratrské. Podle P. Rause vychází CB ze dvou kořenů: „východočeský kde to bylo jakési spontánní lidové hnutí, které vedl Balcar, v Podorličí a Orlických horách zejména v katolickém prostředí. A druhý kořen pražský, který vznikl pod vlivem americké misie z Bostonu z presbyterní církve.”¹⁹⁶

2. Otázka - Je někdo stanoven, jak mají sbory vybírat a školit pracovníky pro práci s dětmi mladšího školního věku?

Žádné takovéto podmínky nejsou stanoveny, vše záleží na staršovstvech jednotlivých sborů. OPV se snaží motivovat kazatele aby se starali o své pracovníky, kteří slouží v besídce nebo ve vzdělávání.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Rozhovor: RAUS Petr, Praha 8.5.2017, s. 5, otázka č. 1

¹⁹⁷ Rozhovor: RAUS Petr, Praha 8.5.2017, s. 6, otázka č. 2

3. Otázka - Podle jakého kritéria vybíráte „obsah vzdělávání“ – náměty, témata aj.?

Nápady se většinou dostávají na odbor skrze staršovstva a nebo vedení besídek, které tyto nápady zhodnotí.

5. Otázka - Jak často se jako OPV setkáváte ?

„Odbor se schází čtyřikrát až pětkrát ročně, také příležitostně na různých konferencích“¹⁹⁸

6. Otázka - Existuje nějaká problematika související s prací v OPV, u které byste uvítali jako Odbor pro vzdělávání CB spolupráci s odborníky? (teology, psychology, pedagogy)?

Teologové jsou přímo součástí odboru. Odbor využívá práci psychologů a religionistů. P. Raus výběr odborníků upřesňuje: „Spolupracujeme se spřáteleným okruhem, obracíme se ať už na lidi z CB a nebo na lidi CB blízké to znamená z příbuzných denominací přičemž to naše vnímání blízkosti je poměrně široké takže tam nemáme nějaké rozpaky spolupracovat i s lidmi řekněme z římskokatolické církve.“¹⁹⁹

5.5.7. Zhodnocení přínosu rozhovorů

Díky rozhovorům se mi podařilo získat představu, jak konkrétněji funguje DO a OPV. Velmi mě zajímala otázka školení pracovníků a užívání metod náboženské pedagogiky. Jsem velice vděčná i za osobní názory a zkušenosti, se kterými se účastníci rozhovoru podělili. V rozhovorech také přiblížili další plány pro oba odbory a jejich vzájemnou spolupráci. Ukázalo se, že Dětský odbor aktivně pracuje na problematice náboženského vzdělávání, a to včetně dětí s aspergerovým syndromem a snaží se přinést osvětu mezi učitele. Uskutečněné rozhovory měly pro tuto práci velký přínos.

¹⁹⁸ Rozhovor: RAUS Petr, Praha 8.5.2017, s.7, otázka č. 5

¹⁹⁹ Rozhovor: RAUS Petr, Praha 8.5.2017, s.7, otázka č. 6

6. Církevní plány (osnovy) a učebnice před rokem 1989

Jelikož část námětů pro současné vyučování dětí pochází z materiálů vytvořených před mnoha lety rozhodla jsem se, že tyto dokumenty vyhledám a představím.

Navštívila jsem archiv Církve bratrské, který se nachází na Praze 1 v Soukenické ulici. Část materiálů, které zde představím pochází ze sbírky Zdeňka Holubce, které archivu poskytl Tomáš Holubec (syn). Jedná se o materiály: *Šestiletý plán nedělních besídek*, *Osnova pro vyučování v besídce* z roku 1971 a dokument *Několik pravidel pro besídku dětí* z roku 1946. Lze je dohledat ve složce Dětského odboru pod názvem *Různé materiály 1944 - 1989*.

6.1. Názory na vzdělávání před existencí církevních plánů

6.1.1. Několik pravidel pro besídku dětí

V této kapitole se chci věnovat období před vznikem náboženských edukačních materiálů pro nedělní školy. V archivu Církve Bratrské jsem našla dokument, který jsem již zmínila při popisu funkce besídky. Jedná se o dokument *Několik pravidel pro besídku dětí* z roku 1946. Pravidla, která zmiňuje jsou nadčasová a domnívám se, že ovlivnily celou řadu edukačních osnov užívaných pro tvorbu besídek.

Základní body jsou:

Účel: „Pravda z Písma je subjektivně zaměřována k srdci dítěte, aby se na ní učilo poznávat sebe a srovnávat s ní, aby se učilo vzhlízet k Bohu a důvěřovat mu, aby tak byla připravena půda k obrácení.“²⁰⁰ Dítěti musí být Písmo vykládané přiměřeně jeho věku a schopnostem. Jako hlavní cíl besídky autor vidí to aby se dítě naučilo důvěřovat Bohu a bylo připraveno k obrácení ke Kristu. Není zde zmíněno učení veršů, vyznání víry, Modlitby Páně apod. To vše je doplňující. Nejdůležitější je vzhlízet k Hospodinu

Látka: „V besídce se neprobírají náhodně naskytlé texty či dokonce texty určené pro dospělé. Východiskem je fakt, že besídka je hlavně pro děti od 6 do 14 let, tedy 8 let věku... Uvážíme-li, že tento věk má dalekosáhlý vliv na celý život člověka, je přirozené, že výběru látky pro tento věk musí být věnována co největší péče. Je nám jasné, že nejcennějším zdrojem poučení pro člověka je Písmo...“²⁰¹ Autor zde určuje věk, který je v životě dítěte i z

²⁰⁰ Neznámý autor, 1946, České Budějovice, uloženo v archivu Rady CB

²⁰¹ Neznámý autor, 1946, České Budějovice, uloženo v archivu Rady CB

Duchovního hlediska velmi důležitý. Apeluje na vedení besídek aby látku vybírali co nejpečlivěji. Opět se tu setkáváme z důrazem na čerpání především z Písma.

Autor dokumentu také počítal s tím, že za jeden školní rok bude besídka mít 40 vyučovacích hodin, za dobu 8 let má sbor k dispozici 320 hodin. Látka Starého a Nového zákona se má během roku střídat. (160 hodin pro jednu část).²⁰²

6.1.2. Návod ke křesťanské práci

V roce 1920 vydává evangelický kazatel a spisovatel²⁰³ Alois Adlof knihu s názvem *Návod ke křesťanské práci*²⁰⁴ Dílo sepsal Adlof jak sám zmiňuje v úvodu „aby jí milí mladí snažitelé byli potěšeni a povzbuzeni k nové úsilovné práci na roli Boží v národě našem a stali se užitečnější a nadšenější pracovníci v církvi.“²⁰⁵ Kniha je rozdělena do tří částí. První se nazývá *Poslání* a autor zde rozebírá, proč se mají věřící věnovat službě pro Boží království a vysvětluje, že zdánlivě obyčejná lidská činnost pokud je dělána pro Pána a upřímně je stejně hodnotná jako například práce kazatele. Do těchto myšlenek patří i práce učitelů besídek „V království Božím je služba a práce rozdělena stejnoměrně mezi všemi podle darů a schopností. A tu je potřebí ujasnit si, že i když nejsou všichni apoštoly, jsou všichni učedníci a služebníci, a každý má své povolání, aby budoval ten chrám Boží.“²⁰⁶

Druhá část nese název *Příprava k práci* a věnuje se především, důležitosti zmocnění Duchem Svatým, potřebou modlitby a znalosti Písma, obsahuje také rady a pokyny ke křesťanské práci a slova povzbuzení. „Jedno veliké nebezpečí hrozí však čtenářům Písma a žákům. Je to to, že ze samé touhy povědět něco jiným, nedají si na čas, aby poslechli řeč Boží k sobě a aby strávili sami nebeské pravdy, které tam mluví k nim. Je tedy potřebí pustiti nejprvé se zřetele, co by se dalo povědít jiným, co by zajímalo jiné, čím by jiní byli požehnáni - a zkoumat, zdali já to mám, zdali ve mně nalezlo slovo Boží živnou půdu, zdali ve mně neslo pravé užítky.“²⁰⁷ V tomto citátu A. Adlofa vidíme nadšeného křesťana, který chce dále předávat zvěst Bible. Je to skvělé a takových lidí je potřeba. Jak však A. Adlof píše může přijít problém pokud jedinec sám neposlouchá Boží slovo a netráví čas v modlitbě.

²⁰² Neznámý autor, 1946, České Budějovice, uloženo v archivu Rady CB

²⁰³ ADLOF, Alois. *Návod ke křesťanské práci*. Praha, 1920.

²⁰⁴ ADLOF, Alois. *Návod ke křesťanské práci*. Praha, 1920.

²⁰⁵ ADLOF, Alois. *Návod ke křesťanské práci*. Praha, 1920 s. 4

²⁰⁶ ADLOF, Alois. *Návod ke křesťanské práci*. Praha, 1920 s. 9

²⁰⁷ ADLOF, Alois. *Návod ke křesťanské práci*. Praha, 1920 s. 23-24

Člověk má nejprve naslouchat druhým zjistit co by jim pomohlo a poté se zamyslet zda jim může on nabídnout radu, která jim bude k užítku. Na první pohled dobrý čin, který je však provedený bez rozmyšlení nemusí přinášet žádané ovoce a někdy může i uškodit.

Poslední část se zaměřuje na samotnou službu v církvi, je zde také odstavec věnován práci v besídce. Adlof zde zdůrazňuje důležitost úlohy „nedělní školy“, která má napomáhat rodinné výchově a vést děti k obrácení. Velice si také cení práce učitelů náboženství. „Učitelé nedělní školy patří k předním dělníkům církve a je jim také věnovati největší péči, aby byli vyzbrojeni vědomostmi, především však aby to byli lidé plni Ducha svatého. Neboť leckterý učitel nebo učitelka pojímali úlohu svou dost lehkovážně, ba i svou neukázněností vlastní stali se dětem pohoršením.“²⁰⁸

Celá tato kniha má být především povzbuzením do služby, neboť každý dostal tu možnost sloužit svým životem Bohu a zde se mu dostává souhrn rad a pokynů jak se na službu připravit, začít a vést ji podle Božího záměru.

6.2. Biblické úvahy pro třídu maličkových a pro žáky 10 - 14 let (1923 – 1930)

V archivu CB jsem se pokoušela nalézt nejstarší edukační materiály pro náboženskou výchovu dětí. Našla jsem knihu *Biblické úvahy pro třídu maličkových a pro žáky 10 - 14 let*²⁰⁹, která vyšla v roce 1930 a obsahuje čísla stejnojmenného periodika z let 1923-1929. Tento časopis vydávala Metodistická církev. Biblické příběhy a postavy jsou abecedně seřazeny v rejstříku, který odkazuje na jednotlivá čísla časopisu.

Podrobněji zde představím oddíl věnovaný třídě nejmenších (pravděpodobně do 10-ti let). Jedná se o číslo 3 z roku 1927, který nese název *Jak Josef odpustil svým bratrům*.²¹⁰ Příběh, který nalezneme v Bibli (Gen. 43 - 45,15) je převyprávěn a zaměřen jen na nejdůležitější části příběhu. „Zlatým textem“²¹¹, který má zdůrazňovat myšlenku textu je verš z Efezským 4,32²¹². Oddíl neobsahuje žádné další pokyny jak příběh dětem předávat a ani, jak jsme dnes zvyklí, nápady na hry, písně a tvořivou činnost, to vše bylo na samotném učiteli.

²⁰⁸ ADLOF, Alois. *Návod ke křesťanské práci*. Praha, 1920 s. 64-65

²⁰⁹ *Biblické úvahy pro třídu maličkových a pro žáky 10 - 14 let*. Praha: Metodistická církev, 1930.

²¹⁰ *Biblické úvahy pro třídu maličkových*. Praha: Metodistická misie, 1927, (3) s. 9

²¹¹ *Biblické úvahy pro třídu maličkových*. Praha: Metodistická misie, 1927, (3) s. 9

²¹² verš: „budte k sobě navzájem laskaví, milosrdní, odpouštějte si navzájem, jako i Bůh v Kristu odpustil vám.“ *Bible: Písmo Svaté Starého a Nového zákona*. Biblická společnost, 1990.

6.3. Šestiletý plán Nedělních besídek (1952)

Na tento plán mě upozornila v rozhovoru M. Skalická. Zdeněk Holubec zpracoval plán učiva, který v roce 1952 zrevidovaly Š. Šoltészova a M. Hájková.²¹³ Nové přepracování bylo zasláno Zdeňku Holubcovi a ten k němu dopsal své poznámky. Látka je probírána chronologicky, půl roku Starý zákon a druhý půl rok Nový zákon. Z tohoto plánu se inspirovala řada dalších katechetů a je stále hodnocen jako velmi dobrý materiál. Představím zde hlavní části plánu a lze je porovnat s nejaktuálnějším námětem pro výuku, který zmiňuji výše.

První část - Starý Zákon

I. rok - Porušení všeho stvoření a vyvolení Izraele

- a) Člověk se vzpírá Stvořiteli
- b) Boží soud
- c) Boží milosrdenství, začátek díla spásy - praotci Abraham, Izák a Jákob
- d) Synové Jákobovy

II. rok - Vyvedení Izraele k pravé službě

- a) Osvobození od Egypta
- b) Izrael v Boží škole
- c) Boží přísnost i láska k vrtkavému lidu

III. rok - Vybojování země pro Hospodinovo království

- a) Izrael vstupuje do zaslíbení země
- b) Dědictví Božího lidu
- c) Soudcové Izraele

IV. rok - Království Hospodinovo

- a) Saul
- b) David
- c) Šalamoun

V. rok - Porušení Hospodinova království

- a) Dveře ke hříchu se otevírají
- b) Bůh posílá a cvičí své proroky
- c) Eliáš a Elizeus²¹⁴

²¹³ ŠOLTÉSZOVA, Š., M. HÁJAKOVÁ a Z. HOLUBEC. *Šestiletý plán Nedělních besídek*. 1952. s. 1

²¹⁴ Elizeus - Kralický překlad jména Eliáš, DOUGLAS, J. D. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat

- d) Boží slovo se naplňuje

VI. rok - Navrácení ostatků

- a) Zajetí Boží školou
- b) Návrat a budování Jeruzaléma
- c) Nové věci

Tato osnova Starého zákona probírá zejména dějiny izraelského národa. Z knihy Žalmů je zde zmíněn pouze žalm 84 v kapitole budování Jeruzaléma a žalm 23 u příběhu Davida.

Vůbec není zmíněna kniha Job a otázka „přítomnosti zla ve světě“ (theodicee). Chybí také kniha Přísloví.

Druhá část - Nový zákon

I. rok - Král přichází

- a) Splněná očekávání
- b) Spasitel připraven ke svému poslání
- c) Zvěst evangelia

II. rok - Zvěst o Božím království (jedna možnost)

- a) Evangelium se zvěstuje chudým (Milost a odpuštění)
- b) Bohaté pouští prázdné (soud na falešným náboženstvím)
- c) Žádá nové narození
- d) Evangelium ve světě násilí trpí (evangelium ve světě)
- e) Rozděluje věrné od nevěrného

II. rok - Druhá možnost podle Matouše - tomuto návrhu dává br. Hájek přednost

- a) Řád Božího Království
- b) Hlásání Božího království
- c) Království Boží ve světě
- d) Kdo vstoupí do Božího království
- e) Zjevné rozdělení

III. rok - Boj proti mocem temnosti (návrh M. Hájka)

- a) Boj proti mocem temnosti
- b) Janova otázka
- c) Židům i pohanům

III. rok - Druhá možnost (návrh Šoltész)

- a) Publikáni a hříšníci
- b) Boháči a pyšní
- c) Nemocní a ďábelníci
- d) Kříšení mrtvých
- e) Pán všeho

IV. rok - Spasitelovo ponížení a vítězství

- a) Cesta ponížení a utrpení
- b) Smrt
- c) Vzkříšení

V. rok - Církev Páně

- a) Pod mocí Ducha svatého
- b) Svědectví jeruzalémského sboru
- c) Evangelium pohanům

VI. rok - Sbory Páně

Obsahuje 20 oddílů věnující se jednotlivým sborům a také Pavlovu životu

Osnova výuky Nového zákona, začíná naplněním očekávání, kterými končil Starý zákon, následuje příběh o životě, učení a zázracích Ježíše Krista. Ve čtvrtém roce se probírá smrt Spasitele a je ho vzkříšení. Další rok je zaměřen na seslání Ducha Svatého, počátky církve v Jeruzalémě a začátky služby apoštola Pavla. Poslední rok se probírá kniha Skutky a k tomu vybrané pasáže z epištol.

6.4. Besídka - Příprava pro učitele ve sborech Církve bratrské

V poznámkách dokumentu *Osnova pro vyučování v besídce (sedmiletý cyklus)*²¹⁵ je uvedeno, že podle této osnovy vznikaly učebnice v letech 1971/72 - 1980-81. Učebnice pro katechety, které vznikly z této osnovy jsem v archivu také objevila pod názvem *Besídka 1971/72 - 1980/81 Přípravy pro učitele besídky ve sborech Církve bratrské* vydal je Výchovný odbor Rady Církve bratrské. V těchto učebnicích, najdeme jednotlivé lekce zpracované s doplňky pro učitele například, jak vyložit text menším dětem a jak naopak

²¹⁵ *Osnova pro vyučování v besídce (sedmiletý cyklus)* - nalezeno v archivu CB, složka: „Různé materiály 1944 - 1989“ z pozůstalosti Zdeňka Holubce

starším. Náplň učebnice se od původní osnovy liší jen v drobnostech.

Pro srovnání s osnovou z roku 1952, uvádím hlavní body tohoto učebního plánu.

Výuka je rozdělena do sedmiletých cyklů, každý rok se střídají příběhy ze Starého i Nového zákona. I tento plán je řazen chronologicky.

Osnova pro vyučování v besídce (sedmiletý cyklus)

I. ročník:

SZ: Počátky

- a) První člověk a jeho pád
- b) Potopa světa
- c) Nové pokolení
- d) Abraham - přítel Boží

NZ: Prvotiny jeho díla

- a) Jeho vystoupení
- b) Počátek práce v Galileji

II.ročník:

SZ: Abrahamova rodina

- a) O tichém Izákovi
- b) Jákob - bojovník Boží
- c) Josef, dárce chleba

NZ: Mocný přítel člověka

- a) Jeho přemáhající moc
- b) Ve stínu kříže
- c) Za hranicemi Galileje

III.ročník:

SZ: Exodus

- a) Mojžíš - vysvoboditel
- b) Cesta Izraele z Egypta
- c) Lid tvrdé šíje
- d) Na pomezí Kanánu

NZ: Jeho učení o království Božím

- a) Sedm tajemství království Božího
- b) Pravá a nepravá oběť a modlitba
- c) Jeho pravdivé naučení

IV. ročník:

SZ: V Zaslíbené zemi

- a) Jozuovy boje
- b) Doba soudců

NZ: Učte se ode mne !

- a) Jeho dokonalý příklad
- b) Jeho naléhavé výstrahy

V. ročník:

SZ: Samuel a sjednocení království

- a) Samuel - soudce a prorok
- b) První králové Izraele

NZ: Z jeho posledních dnů

- a) Boží láska hledá zbloudilé
- b) Z jeho posledních řečí
- c) O jeho druhé příchodu
- d) Před branami smrti

VI.ročník:

SZ: Rozdělení království

- a) Judští a Izraelští králové
- b) Muž Boží Eliáš
- c) Hospodinův prorok Elizeus
- d) Prorok Izajáš a Jonáš

NZ: Veliké poslání

- a) Duch Boží ve staré smlouvě
- b) Příchod Ducha Kristova a jeho dílo v Jeruzalémě

- c) V blízkosti Jeruzaléma
- d) Dílo mezi pohany

VII. ročník:

SZ: Zajetí a návrat

- a) Soumrak nad Izraelem
- b) Bůh byl s nimi
- c) Návrat do vlasti
- d) O věrném Jobovi

NZ: Utrpením a vítězství

- a) Druhá cesta apoštola Pavla
- b) Pavlova poslední misijní cesta
- c) Pavel, mučedník pro Krista

Tento plán se od osnovy roku 1952 se liší zejména tím, že je sedmiletý, některé příběhy zde jsou tedy rozebrány podrobněji. Například, velký prostor je zde věnován příběhu Samuele, Jedna podkapitola je také věnována Izajášovi a Jonášovi. Z izraelských a judský králů se tento plán podrobněji věnuje: Rechabeámovi, Jerobeáovi, Jošafatovi, Joášovi a Uziášovi. Stejně jako v předchozí osnově jsem zde nenašla zmínku o knize Přísloví, také zde zcela chybí kniha Žalmy. Na závěr SZ osnovy je přidán příběh o Jobovi a tedy i otázka theodocce.

Část Nového zákona začíná příběhem dvanáctiletého Ježíše v chrámu, následně probírá jeho činy a zázraky. Velký důraz je kladen na jeho učení o Božím království a dokonalý příklad jeho života. Pátý rok se zaměřuje na poslední Ježíšovi dny a jeho smrt. Šestý rok začíná zmíněním o působení Ducha Svatého ve Starém zákoně. Následují příběhy z života prvotní církve v Jeruzalémě. Poslední rok je věnován misijní činnosti apoštola Pavla. Od osnovy *Šestiletý plán Nedělních besídek (1952)* se liší především tím, že nezmiňuje Ježíšovo narození a proroctví ze Starého zákona, naproti tomu však věnuje jeden oddíl práci Ducha Božího ve staré smlouvě. Na tuto část navazuje oddíl o seslání Ducha Svatého z knihy Skutků, ukazuje tím že Duch Svatý byl přítomen dávno před těmito událostmi.

7. Církevní plány (osnovy) a učebnice po roce 1989

V této části se zaměřuji na materiály, které odbor používal po roce 1989, předně ty, které používá v posledních letech. Vycházím zde nejen z dostupných psaných plánů, ale i z rozhovorů s výše uvedenými členy Dětského odboru.

7.1. Náboženská edukace dětí

Nejprve však představím na co, podle Pavla Féra, myšlenkově navazuje náboženská edukace dětí v Církvi bratrské. „Od samých počátků CB (Svobodná reformovaná církev) se zřejmě pod vlivem amerických probuzeneckých kruhů kladl velký důraz nejen na práci s mládeží, ale i s dětmi. Jednak na nedělní školy a pak i na domácí pobožnosti v kruhu rodiny. Je to rodinné stříbro CB. Nešlo jen o předávání znalostí, ale vedení dětí k víře a následování.”

216

Hlavním zdrojem materiálů pro výuku dětí se díky Manuele Jungové staly materiály Tim 2,2. Před jejím příchodem se používali materiály kazatele Zdeňka Holubce a undergroundová literatura (*Příběhy dosud živé*) P. Fér dále hovoří o příchodu M. Jungové: „Manuela Jungová přišla v době, kdy tu již dlouho fungovaly tajně pašované materiály Dětské misie (zejména flanelografy), ale pořádaly se i konference pro učitele pod hlavičkou Kostnické jednoty. M. Jungová, jako misionářka z německy mluvícího prostředí, přinesla důležité poznatky z duchovní pedagogiky neanglosaského prostředí a překládala přípravy celých lekcí pro nedělní školy (DM měla materiály pouze pro tzv. kluby Dobré zprávy, které byly v nedělních školách s užitkem využívány, ale nebyly primárně pro nedělní školu určeny).”²¹⁷ Z citátu plyne, že Manuela Jungová měla velký přínos na rozvoj materiálů Dětského odboru. Přispěl tomu i fakt, že po událostech roku 1989 se již ze zahraničí nemuseli materiály tajně pašovat a mohlo se s nimi otevřeně pracovat.

7.2. Kritéria pro výběr učiva pro náboženskou edukaci.

„Dětský odbor může materiály pouze doporučovat. Z důvodu kongregačního rozdělení církve je každý sbor zodpovědný za svou náboženskou výuku a materiály si vybírá sám.

Kritérium pro doporučení je rámec evangelikální teologie, možná je tedy inspirace například

²¹⁶ Rozhovor: FÉR Pavel, Husinec, 23.5.2017, s. 2

²¹⁷ Rozhovor: FÉR Pavel, Husinec, 23.5.2017, s. 2

ŘKC (autor zřejmě myslel Římskokatolickou církev).²¹⁸

Každý sbor má volnost nastavit si výuku v besídce sám, role Dětského odboru je v tomto směru malá a založená pouze na doporučení. Vedení sborů má možnost využít materiály i jiných denominací. Tyto převzaté materiály by však měli být posouzeny zda odpovídají požadavkům evangelikální teologie a zásadám konkrétní církvi.

Skalická a Hejzlarová vydali v roce 2003 dokument²¹⁹ ve které doporučují sborům jaké osnovy by se měli sbory držet. V těchto osnovách také nalezneme, co se má dítě v jaké věku naučit a jak má být duchovně vedeno.

7.3. Edukační nabídka pro děti 1. stupně základní školy

Hlavním zdrojem edukační nabídky v Církvi bratrské je nakladatelství Tim 2,2. Další materiály mohou katecheti čerpat kdekoli například na stránkách dětského odboru nebo od jiných denominací. Pavel Fér zmiňuje: „materiály CČE (*Taková dlouhá cesta*, Rejchrt L. Kalich, 1992), KS Praha pro nedělní školy a zdigitalizované materiály od kazatel Zdeňka Holubce.“²²⁰ Marta Skalická hovořila také o materiálech „Cesta božího lidu (CČE)²²¹ a *Učíme se spolu* (Bratrská jednota)²²² Další seznam materiálů je možné dohledat na webových stránkách Dětského odboru.²²³ Pracovníci s dětmi mohou podle doporučení odboru využívat materiály české evangelikální tradice ale také například nenedenominační teologie KS.

Jak jsem již zmiňovala nejvýznamnější je spolupráce s nakladatelstvím Tim 2,2 a Manuelou Jungovou. Na jejich spolupráci se zaměřuji v následujících odstavcích.

7.3.1. Manuela Jungová

Nejdříve krátce M. Jungovou představím a poté popíši její přínos Dětskému odboru. „Manuela Jungová se narodila v západním Německu a vyrůstala poblíž Herbornu. Šest let pracovala na psychiatrii jako zdravotní sestra. Ve dvaceti letech absolvovala kurz v CEF (Child Evangelism Fellowship), poté ve Wiedenestu biblickou školu a stala se dětskou

²¹⁸ Rozhovor: FÉR Pavel, Husinec, 23.5.2017, s. 2

²¹⁹ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: *Dětský odbor* [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z: <https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru>

²²⁰ Rozhovor: FÉR Pavel, Husinec, 23.5.2017, s. 2

²²¹ DOLEŽALOVÁ, Mirijam, Marta KOCNOVÁ a Jan TRUSINA. *Cesta božího lidu*. Praha: Evangelické nakladatelství, 1991.

²²² Rozhovor: SKALICKÁ Marta, Praha 16.5.2017, s. 3

²²³ *Dětský odbor* [online]. [cit. 2017-06-23]. Dostupné z: <http://www.cb.cz/deti/>

misionářkou. V roce 1993 se přestěhovala do Prahy kde začala sloužit ve Výchovném odboru rady Církve bratrské. O osm let později zakládá mezidenominační organizaci Tim 2,2 o.s.²²⁴

Přínos její práce shrnul předseda Dětského odboru Pavel Fér:

„M. Jungová, jako misionářka z německy mluvícího prostředí, přinesla důležité poznatky z duchovní pedagogiky neanglosaského prostředí a překládala přípravy celých lekcí pro nedělní školy.“²²⁵ Díky tomu že M. Jungová přišla jako nezávislá misionářka mohla spolupracovat s jakoukoliv českou denominací. P. Fér pokračuje: „Nejprve to byla Rada CB a teprve později se M. Jungová osamostatnila jako ředitelka organizace Tim2,2.“²²⁶

Spolupráce Dětského odboru a Manueli Jungové však skončila kvůli rozdílnosti názorů (M. Skalická).²²⁷ Dětský odbor stále využívá materiály její organizace.”

7.3.2. Nakladatelství Tim 2,2 – hlavní záměr edukačních materiálů

Nakladatelství Tim 2,2 je divizí neziskové organizace Hope 4 kids. Jejich název se zakládá na verši z 2. Timoteovi 2.2 „Co jsi ode mě slyšel před mnoha svědky, to svěřuj věrným lidem, kteří budou schopni učit další“²²⁸ Tento verš vystihuje část jejich práce, tedy předávat to co získali dalším lidem a pomáhat jim aby byli schopni v této službě růst a své vědomosti zase předávat další.

„Jejich záměrem je aby každé dítě v České republice mělo možnost slyšet evangelium. Strategii této organizace je tzv. „multiplikace“, tedy pomáhat těm, kteří se zajímají o křesťanskou výchovu a službu dětem. Pro tyto účely chtějí využívat hlavně možnosti, které nabízí Internet.“²²⁹ Pracovní oblast na kterou se Tim 2,2 zaměřuje jsou: „pracovní pomůcky pro práci s dětmi, duchovní i praktické impulsy pro pracovníky s dětmi, dárky a pomůcky pro děti s křesťanskými motivy a také internetová stránka zaměřená na děti.“²³⁰

²²⁴ Autorka. *Práce s dětmi* [online]. [cit. 2017-05-29]. Dostupné z: <http://www.pracesdetmi.cz/autorka.html>

²²⁵ Rozhovor FÉR Pavel, Husinec 23. 5. 2017, s.2, otázka č. 4

²²⁶ Rozhovor FÉR Pavel, Husinec 23. 5. 2017, s.2

²²⁷ Rozhovor: SKALICKÁ Marta, Praha 16.5.2017, s. 4

²²⁸ *Bible: překlad 21. století*. Praha: Biblion, 2009. ISBN 978-80-87282-01-4.

²²⁹ TIM DVA DVA. O nás. In: timdvadva.cz [online]. [cit. 2017-04-07] Dostupné z: http://www.timdvadva.cz/web/o_nas

²³⁰ TIM DVA DVA. O nás. In: timdvadva.cz [online]. [cit. 2017-04-07] Dostupné z: http://www.timdvadva.cz/web/o_nas

7.3.3. Příklad konkrétních edukačních materiálů používaných v CB

Edukační materiál, který se používá pro námi zkoumanou věkovou skupinu má název *Objevujeme Bibli* a je vydán v nakladatelství Tim 2,2. Jedná se o výukový materiál, který je v Církvi Bratrské často používán. Nakladatelství nabízí učebnici ve čtyřech verzích, rozdělené podle věku.

Objevujeme Boží stvoření určeno pro děti 1 - 3 roky, *Objevujeme Bibli s předškoláky* 4 až 6 let, *Objevujeme Bibli se školáky* pro děti prvního stupně tedy 7 - 11 let a *Boží most k člověku* pro dospívající od 12- 14 let.²³¹

Já se v této práci zaměřím pouze na učebnici *Objevujeme Bibli se školáky*. Materiály jsou rozdělené do pětiletého období, každý rok se probírají příběhy z Nové i Starého zákona. Věkový rozdíl sedm až dvanáct let je velký a proto je učebnice speciálně upravena aby ke každému probíranému tématu byli dvě věkové varianty. „Rybičky” a „Rybky”. Vydání obsahuje i CD-ROM na kterém jsou veškeré materiály v barevné podobě. Učitel zde také najde power pointové prezentace pro ztraktivnění výuky. Kromě materiálů k systematickému vyučování, nabízí portál i doplňující materiály k výuce jako například sešity s kvízy nebo přehled biblické chronologie.²³²

Osnova materiálu „Objevujeme Bibli se školáky”

I.ročník

NZ:

- a) Ježíšovo narození
- b) Mudrci z východu
- c) Útěk do Egypta
- d) Ježíšův Křest
- e) Ježíšovo pokušení
- f) Kázání na hoře: o modlitbě
- g) Kázání na hoře: lakota a starosti
- h) Kázání na hoře: úzká a široká cesta
- i) Kázání na hoře: dům na skále a na písku
- j) Tonoucí Petr
- k) Uzdravení pohanské dívky
- l) Ježíšovo proměnění
- m) Podobenství o nemilosrdném služebníkovi

²³¹ *Objevujeme Bibli* [online]. [cit. 2017-06-23]. Dostupné z: <http://www.objevujmebibli.cz/>

²³² *Objevujeme Bibli se školáky*. *Objevujeme Bibli* [online]. [cit. 2017-06-23]. Dostupné z: <http://www.objevujmebibli.cz/s-vekem-7-11-let.html>

- n) Podobenství o dělnících na vinici
- o) Podobenství o dvou synech
- p) Podobenství o hostině
- q) Podobenství o deseti družičkách
- r) Podobenství o hřivnách
- s) Jidáš
- t) Prázdny hrob

SZ:

- a) Stvoření
- b) Pád člověka
- c) Kain a Abel
- d) Noe
- e) Babylónská věž
- f) Jóbovy zkoušky
- g) Jóbovo obnovení
- h) Abram v Egyptě
- i) Rozchod Abrama s Lotem
- j) Abram zachraňuje Lota
- k) Ohlášení Izákova narození
- l) Sodoma a Gomora
- m) Abrahamovo obětování na hoře Mórija
- n) Izák se uchází o Rebeku
- o) Jákob, Ezau a prvorozenství
- p) Jákobův podvod
- q) Jákobův útěk a sen
- r) Jákob v Cháranu, sňatek
- s) Jákobův návrat

II. ročník

NZ:

- a) Narození Jana Křtitele
- b) Ježíšovo narození
- c) Služba Ježíše Krista
- d) Uzdravení ochrnutého
- e) Povolání celníka Léviho
- f) Podobenství o zrně a pšeničce
- g) Utišení bouře
- h) Vzkříšení Jairovy dcery
- i) Uzdravení hluchoněmého
- j) Pán Ježíš a děti
- k) Bohatý mladík
- l) Bartimeus
- m) Kdo je velký v Božím království

- n) Dar chudé vdovy
- o) Pomazání v Betanii
- p) Ježíšovo zatčení v Getsemane
- q) Obžaloba, Barabáš
- r) Pohřeb, ženy u hrobu

SZ:

- a) Josefovy sny
- b) Prodaní Josefa do Egypta
- c) Josef v domě Potífara
- d) Josef ve vězení
- e) Josef vykládá faraonovy sny
- f) První výprava Josefových bratří
- g) Druhá výprava Josefových bratří
- h) Jákobovo shledání s Josefem
- i) Josefův bratrský postoj
- j) Mojžíšovo narození
- k) Mojžíšův zločin, útěk a sňatek
- l) Mojžíšovo povolání, úkol a návrat
- m) Farao, rány 1-9
- n) Desátá rána, Pesach
- o) Odchod z Egypta, chvalozpěv
- p) Izrael v Maře, Élimu a v poušti Sínu
- q) Voda ze skály
- r) Boj proti Amálekovi
- s) Izrael u Sínaje
- t) Příkázání (1.-4.)
- u) Příkázání (5.-10.)
- v) Stavba svatyně
- w) Zlaté tele

III.ročník

NZ:

- a) Předpověď Ježíšova narození
- b) Představení v chrámě
- c) Dvanáctiletý Ježíš v chrámě
- d) Služba Jana Křtitele
- e) Petrův rybolov
- f) Povolání dvanácti, pravé následování
- g) Uzdravení služebníka
- h) Vzkříšení syna naimské vdovy
- i) Milosrdný Samařan

- j) Marta a Marie
- k) Podobenství o bohatém bláznovi
- l) Ztracený peníz
- m) Marnotratný syn
- n) Uzdravení deseti malomocných
- o) Farizeus a celník
- p) Zacheus
- q) Podobenství o hřivnách
- r) Petrovo zapření
- s) Ježíš před Pilátem a Herodem
- t) Ukřižování, dva zločinci
- u) Na cestě do Emaus

SZ:

- a) Vyslání a návrat zvěďů
- b) Mojžíšova neposlušnost
- c) Bronzový had
- d) Bileám
- e) Povolání Jozua
- f) Zvědové v Jerichu
- g) Jordán
- h) Dobyť Jericha
- i) Akán a Aj
- j) Lest Gibeónů
- k) Debóra a Bárak
- l) Gedeónovo povolání
- m) Gedeónův boj
- n) Samson
- o) Samsonův konec
- p) Noemi a Rút
- q) Rút a Bóaz
- r) Samuelovo narození
- s) Samuelovo povolání
- t) Saulovo povolání
- u) Saulovo zavržení

IV. ročník

NZ:

- a) Světlo světa
- b) Povolání učedníků
- c) Svatba v Káně
- d) Vyčištění chrámu
- e) Nikodém

- f) Žena u Jákobovy studny
- g) Uzdravení syna královského služebníka
- h) Ochrunutý u rybníka Bethesda
- i) Nasycení pěti tisíců
- j) Uzdravení slepého
- k) Dobrý pastýř
- l) Vzkříšení Lazara
- m) Umývání nohou učedníkům
- n) Nebe
- o) Vinný kmen a ratolesti
- p) Zjevení zmrtvýchvstalého
- q) Zjevení u tiberiadského jezera

SZ:

- a) Pomazání Davida za krále
- b) David a Goliáš
- c) David a Jónatan
- d) David ušetří Saulův život
- e) Saulův hřích a smrt
- f) David se stává králem
- g) David a Mefibóšet
- h) David a Bat-šeba
- i) David a Abšalóm
- j) Objevujeme žalmy (pro 9-12 leté)
- k) Šalomoun bude králem
- l) Šalomounova moudrost
- m) Stavba chrámu
- n) Královna ze Sábý
- o) Šalomounovy hříchy, rozpad království
- p) Elijáš u potoka Kerítu a v Sareptě
- q) Elijáš na Karmelu
- r) Achab a Nábot
- s) Elijáš a Elíša
- t) Elíša a vdova
- u) Naamán
- v) Jonášova neposlušnost
- w) Jonáš v Ninive

V. ročník

NZ:

- a) Nanebevstoupení
- b) Letnice
- c) Uzdravení chromého
- d) Petr a Jan před radou
- e) Ananiáš a Safira
- f) Štěpán
- g) Filip a dvořan
- h) Vzkříšení Tabity

- i) Kornélius
- j) Petrovo zatčení a propuštění
- k) Saulovo obrácení
- l) Kouzelník Elymas (1. misijní cesta)
- m) Ochrnutý v Lystře (1. misijní cesta)
- n) Timoteus – obraz jeho života (2. m. cesta)
- o) Lydie (2. misijní cesta)
- p) Žalářník ve Filipech (2. misijní cesta)
- q) Akvila a Priscilla (2. misijní cesta)
- r) Demetrios (3. misijní cesta)
- s) Pavel v Efezu (3. misijní cesta)
- t) Pavel v Jeruzalémě
- u) Pavel v Cesareji
- v) Cesta do Říma
- w) Malta a Řím

SZ:

- a) Král Joáš
- b) Chizkijášova modlitba
- c) Chizkijášova nemoc
- d) Jóšijáš
- e) Jóšijášovy reformy a jeho smrt
- f) Budování chrámu
- g) Příklad hrnčíře
- h) Jeremjáš a Báruk
- i) Úklady proti Jeremjášovi
- j) Daniel a jeho přátelé
- k) Nebúkadnesarův sen
- l) Tři muži v peci
- m) Belšasarova hostina
- n) Daniel ve lví jámě
- o) Ageovo napomenutí
- p) Vyvolení Ester
- q) Hamanův konec, Mordokajovo povýšení
- r) Nehemjášův návrat do Jeruzaléma
- s) Dílo obnovy
- t) Shromáždění lidu

Hodnocení materiálů:

Pavla Féra a Martu Skalickou jsem požádala o zhodnocení tohoto materiálů od Tim 2,2. Skalická oceňuje, vysvětlení obtížných pojmů, celkové zpracování kapitola a rozdělení učiva na „Rybky“ a „Rybičky“ (u materiálu *Objevujeme Bibli se školáky*) - což vidí, zejména pro začínající katechety jako velkou pomoc. Výhrady má Skalická k určitým obsahovým

důrazům, které se v některých lekcích vyskytují.²³³

Fér stejně jako Skalická oceňuje srozumitelnost jednotlivých lekcí, učitel už nemusí hledat žádné další materiály, který by text doplňovaly. Velkým pozitivem je také dostupnost materiálů v elektronické podobě. „Další výhodou je, že pocházejí (materiály) z německých překladů, takže jsou nám svojí mentalitou bližší než anglosaské materiály... Přínosné mohou být i tzv. „úvahy nad situací dítěte - kdy se můžeme zadívat do pozadí pocitů dětí, či psychologie.“²³⁴

Nevýhodu edukačního materiálu *Objevujeme Bibli se školáky* vidí Fér v jejich zastaralosti. Neodpovídají potřebám současného dítěte, zejména v písničkách, tvořivé činnosti a obrázcích. Jsou vhodnější spíše pro mladší děti.²³⁵

²³³ Rozhovor: SKALICKÁ Marta, Praha 16.5.2017, s. 4

²³⁴ Rozhovor FÉR Pavel, Husinec 23. 5. 2017, s.2

²³⁵ Rozhovor FÉR Pavel, Husinec 23. 5. 2017, s.2

8. Edukace dětí v CB – reflexe

Edukace dětí v Církvi bratrské je spjata s evangelikální tradicí a s jejími důrazy: Písmo jako základ zjevení a víry, zvěstování kérygmatu a evangelizace, snaha o duchovní růst věřících, tj. i dětí, zahrnování dětí do celku společenství (kázání pro děti, domácí pobožnosti) aj. jsou pro ni prioritou.

Za velký posun v edukaci dětí, co se týká systematictějších úvah lze považovat dokument *Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru*, byť jsou pouze doporučeními. Navazují tak na snahu dřívějších dokumentů církve podchytit cílené vzdělávání dětí (*Biblické úvahy pro třídu maličkých a pro žáky 10 - 14 let (1923 – 1930)*, *Šestiletý plán Nedělních besídek (1952)*, *Besídka - Příprava pro učitele ve sborech Církve bratrské*). Náměty definuje konkrétní rámce vzdělávání a alespoň v hrubých rysech osnovy pro nedělní školy i výuku náboženství na státních školách. Také spolupráce s Manuelou Jungovou, která dala vznik didaktickým materiálům, se ukázala jako velmi zásadní pro výchovně-vzdělávací proces uvnitř církve, byť v současnosti tato spolupráce již neprobíhá.

Jak ukázaly rozhovory s členy DO, jsou pro spolupráci otevření a uvítají větší zpětnou vazbu z jednotlivých sborů. Být se jedná v Církvi bratrské o kongregační model s velkou možností upravit si vzdělávání dětí podle představ jednotlivých sborů, měla by zde být určitá intenzivnější zpětná vazba k DO, jak vzešlo z rozhovorů s jeho členy. Otázkou je, proč je tato zpětná vazba malá a co pro to jednotlivé strany mohou udělat. Jak více motivovat jednotlivé členy sborů, aby se vzdělávaly a komunikovaly s DO.

Církev bratrská zařazuje vzdělávací obsah o Duchu svatém až pro děti 12-15 let, ale nejnovější odborná diskuze říká, že i složitá témata teologie mohou být s dětmi probírána dříve²³⁶. Totéž se týká tématů Trojjedinnosti Boha, která je základem víry Církve bratrské.²³⁷ Důvodem otevřít tuto diskuzi je fakt, že Boží dotyk zažívají děti i před 12 rokem věku (Bravená, *Konverze dítěte*²³⁸).

Při hodnocení edukace dětí v Církvi bratrské situaci ztěžuje fakt nedostatku

²³⁶ Bravená, Noemi. Dítě teologem in RYŠKOVÁ, Mireia a Mlada MIKULICOVÁ, ed. *Myšlení o transcenci*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2013. ISBN 978-80-7465-088-8.

²³⁷ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z: <https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s.6

²³⁸ BRAVENÁ, Noemi. Konverze dětí: Teologická dimenze se zaměřením na katechetiku. *Theologia vitae*. Sdružení evangelikálních teologů, 2014, 4(1), 79-99. ISSN 1803-4829.

písemných materiálů, které by mohly být odborně zhodnoceny (historické záznamy před revolucí i chybějící dokumenty po roce 1989). Celkově však můžeme říci, že je vidět pozitivní posun v této otázce a touha angažovat se ve vzdělávání dětí zodpovědným způsobem.

Na to, co všechno má přinášet dětem besídka jsou různé subjektivní názory a mohou se lišit mezi katechety, rodiči i kazatelem, co je však pro evangelikální tradici stěžejní a na čem si zakládá svou svébytnost je osobní vztah s Bohem. Dokument z roku 1946, který jsem našla v archivu CB to myslím popisuje velmi výstižně „Na rozdíl od vyučování náboženského nemá besídka za účel cvičení paměti a rozšiřování vědomostí, jako spíše niternou výchovu k víře, citu a svědomí. Předmětem pozornosti nejsou vědomosti, ale duše dítěte. Pravda z Písma je subjektivně zaměřována k srdci dítěte, aby se na ní učilo poznávat sebe a srovnávat s ní, aby se učilo vzhlížet k Bohu a důvěřovat mu, aby tak byla připravena půda k obrácení.”²³⁹

²³⁹ Neznámý autor, 1946, České Budějovice, uloženo v archivu Rady CB

9. Závěr

V této bakalářské práci popisují současný stav náboženské edukace dětí prvního stupně ZŠ v Církvi bratrské. Na začátku této práce se mi podařilo zmapovat církevní dokumenty a jejich odkazy k edukaci dětí. Druhá kapitola popisuje dokument „Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru“ Materiál je rozdělen na hlavní část, která představuje jednotlivé věkové skupiny a pro ně vhodná témata. K dokumentu jsou přidány přílohy, které podrobněji vysvětlují jednotlivá témata. Hlavním cílem během náboženského vyučování je podle Skalické a Hejzlarové (2003 s.2) „Pěstování vztahu k Pánu Bohu a Pánu Ježíši, studování Písma a praktická aplikace v životě.“ Nejde tedy pouze o kvantitu znalostí a memorování biblických veršů.²⁴⁰

Dále popisují činnost a funkci Dětského odboru na základě psaných informací z archivu CB, výročních zpráv a webových stránek. V následující kapitole doplňuji popis odboru o informace, které jsem získala díky kvantitativní výzkumné sondě mezi členy DO a OPV. Tyto rozhovory mi velice pomohly utvořit si jasnější představu o fungování Dětské odboru a doplnily informace, které ve výše zmíněných zdrojích chyběly. Jedná se zejména o popsání konkrétního fungování odboru a osobních zkušeností členů, která tak tvoří písemná svědectví o tomto tématu.

Za velmi důležité považuji také popis církevních edukačních osnov, které vznikly před rokem 1989. Na tyto osnovy se DO stále odvolává a vycházel z nich při tvorbě námětů pro vyučování dětí. Další kapitola mapuje vývoj edukačních materiálů, které se užívají v posledních dvaceti osmi letech. Zejména se zaměřuji na materiály od Tim 2,2, které v Církvi bratrské i mimo ni získali velkou popularitu.

Práci končím krátkým zamyšlením se nad charakterem edukace dětí i nad otevřenými otázkami. Následuje závěr a přílohy.

²⁴⁰ SKALICKÁ, M a V. HEJZLAROVÁ. Náměty pro koncepci vyučování dětí ve sboru. In: Dětský odbor [online]. Praha, 2003 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z: <https://www.cb.cz/deti/clanky/ke-stazeni/namety-pro-koncepci-vyucovani-deti-ve-sboru> s. 2

Summary

In this bachelor thesis I describe the current state of religious education of elementary school children in the Church of the Brethren. At the beginning of this work, I managed to map church documents and their references to children's education. The second chapter describes the documentary "Ideas for Concept of Teaching Children in the Church". The material is divided into the main part, which represents the individual age groups and the appropriate themes for them. Attachments are added to the document that explain the topics in more detail. According to Skalicka and Hejzlar (2003 p. 2), the main goal during religious teaching is "Growing a relationship to the Lord God and the Lord Jesus, studying the Scriptures and practical application in life." It is not just the quantity of knowledge and the memorization of biblical verses.

I also describe the activities and functions of the Children's Department (CD) on the basis of written information from the CB archive, annual reports and websites. In the next chapter, I am completing the description of the information department I obtained through a quantitative research probe among the CD and Education's department members. These interviews have greatly helped me to create a clearer picture of the functioning of children's departments and added information that was missing from the above-mentioned sources. It is mainly a description of the particular functioning of the department and the personal experience of the members, who thus form a written testimony on this issue.

I also consider very important the description of the educational curriculum churches that were created before 1989. The curriculum is still appealing to the DO and it is based on them in creating the lessons for teaching children. The next chapter maps the development of educational materials used in the last twenty-eight years. In particular, I am focusing on Tim 2.2 materials that have gained great popularity in the Fraternity and beyond the Church. The work ends with a brief reflection on the nature of children's education and the open questions. The conclusion and annexes follow.